

WAAROM NIET BEZUINIGEN OP KUNST

Seminar bestemd voor
PvdA-bestuurders in
Gemeente en Provincie

Muziekcentrum Vredenburg
Utrecht, 26 maart 1983

STELLINGEN

1. De zinsnede uit Eerlijk Delen "De kunst wordt bij de bezuinigingen ontzien", die voor de Kamerfractie als richtsnoer dient, zou evenzeer moeten gelden voor de PvdA-vertegenwoordig(st)ers in Staten en Gemeenteraden.
(Frits Niessen)

2. Het ruimte geven aan en het beschermen van het nieuwe en experimentele in de kunst dient een voorwerp van speciale zorg van de rijksoverheid te zijn.
(Frits Niessen)

3. De ideologie van de vrijheid is in onze democratie onvoldoende vertaald in geldmiddelen voor een cultuur, waarin juist het vrijheidsbegrip centraal staat. Dit in tegenstelling tot autoritaire regimes, waarin de cultuur dienstbaar wordt gemaakt aan de ideologie en daartoe de middelen krijgt.

De bescherming van scheppende en herscheppende kunsten is de maat waarmee in een democratie de vrijheid en het vermogen tot innovatie worden gemeten.

(Gerrit Schoenmakers)

4. De 'brede massa' zien als doelgroep van cultuurbeleid is cultuurbeleid toetsen aan een criterium dat voor geen enkel ander beleidsterrein wordt gehanteerd, tenzij afgedwongen bijv. leerplicht.

Een belangrijke voorwaarde voor het slagen van een cultuurpolitiek is het loslaten van de brede massa als doelgroep.

(Gerrit Schoenmakers)

5. Een eigentijdse cultuurpolitiek richt zich mede op de produktie van culturele waarden met eigentijdse media. De zgn. drempel is daarbij laag. Te denken valt aan bibliotheken, discotheken, televisie, videotheken, radio, geluidsapparatuur, film- en fotoapparatuur, elektronische muziekinstrumenten e.d.

(Gerrit Schoenmakers)

6. De onder kunsten vallende disciplines hebben onvoldoende gezocht naar maatschappelijke en onderlinge verworteling. Door dit onvoldoende besef van onderlinge afhankelijkheid zijn de kunsten in de hoogconjunctuur achtergebleven en in de laagconjunctuur een eenvoudige prooi voor bezuiniging. De symfonie-orkesten vormen zowel voor het één als voor het ander een typerend voorbeeld. Door gebrek aan maatschappelijk draagvlak en collegialiteit is hun strijd nu vrijwel hopeloos. De B.K.R. volgt.

(Gerrit Schoenmakers)

7. De overheid schept voorwaarden dat duizend bloemen kunnen bloeien. Welke zij water geeft en hoeveel en welke niet meer wordt bepaald door kwaliteit. Stimuleringsmaatregelen werden genomen, opdat ook degenen die daartoe anders te weinig of geen kans hebben aan het produktieproces en consumptie kunnen deelnemen.

(Els Agtsteribbe)

8. De overheden nemen bij hun beleid een evenwichtige verhouding tussen produktie, infrastructuur en consumptie als richtsnoer. Uitgangspunt hierbij is het scheppen, herscheppen en conserveren van kwaliteit; de infrastructuur en consumptie zijn afgeleiden hiervan.

(Els Agtsteribbe)

voor de brede massa dus

na of voor
let wel bij voor

*een typisch partij uitspraak
dat nationale realisatie van de
DvdH lin vakten uit.*

LIEVER NIET BEZUINIGEN OP KUNST

In de politiek gaat het er niet om gelijk te hebben, maar om het te krijgen. Waar haal je de vingers vandaan om een vuist te maken.

Dát we zo dienen te redeneren, geeft overigens tevens de zwakte aan van de kunsten in ons land; tot op heden zijn we er niet in geslaagd kunst en cultuur - en vooral niet waar die op het terrein van overheidsbemoeienis liggen - uit het versierde randje naar de kern van het bestaan te rangeren. Zolang dat nog zo is - en dat zal nog lang (altijd?) het geval blijven - zullen we argumenten moeten hanteren, die niet met kunsten als zodanig te maken hebben.

We zullen overwegingen moeten vinden, die - overigens onder handhaving van het eigene van kunst en de kwaliteit daarvan ook op andere beleidsterreinen van toepassing zijn, en dan - liefst van zodanig overtuigende aard zijn, dat de kunsten in die onderlinge concurrentie zich staande zullen kunnen houden.

De vijf vingers van de vuist

1. Het is duidelijk dat de economische omstandigheden ons dwingen een stap terug te doen. Ook in de welzijnsvoorzieningen zullen beperkingen dienen te worden aangebracht, met andere woorden, ook een ministerie als WVC dient zich te beperken. Los nu van de vraag of kunst onder welzijn in specifieke zin dient te worden begrepen, maakt kunsten wel onderdeel uit van die begroting van WVC.

Het lijkt erop, dat in die gevallen, waarbij gesproken kan worden van 'schuld' aan het ontstaan van een te grote uitgavenstroom in de collectieve sector, daan dan ook 'gestraft' zal moeten worden.

Waarmee zich de vraag aandient of kunsten tot de schuldigen dienen te worden gerekend. Is dat zo, dan moeten we niet zeuren, en 'gewoon' inleveren. Is dat niet zo, dan dient dit beleids-terrein te worden gespaard.

Een maatstaf om de mate van 'schuld' te bepalen vormt de relatie die een uitgavenpost heeft met de stijging van de rijksbegroting over een reeks van jaren.

Naarmate die post relatief lager is, des te minder van schuld sprake is, en omgekeerd.

Hoe zit dat met kunsten?

De uitgaven aan kunst gedaan door de Rijksoverheid van 1970 tot en met 1982 zijn gemiddeld gestegen met 11,6%, terwijl de totale Rijksuitgaven in die periode gemiddeld met 14,2% toenamen.

Aan bovenstaande gegevens laat zich een sterk argument ontleenen waarom kunsten dienen te worden ontzien.

Iets anders is dat binnen de begroting voor kunsten verschuivingen dienen te worden aangebracht, die beogen aan de scheppende kunst meer ruimte te geven (overigens dient met het onderscheid scheppend/herscheppend voorzichtig te worden omgesprongen).

Zo op het eerste gezicht herscheppende kunstuitingen als het (grote) toneel en de orchestrale muziek kunnen wel degelijk in een aantal gevallen tot de scheppende kunst gerekend worden. Voorbeelden: het werk van Marijnen, van Harnoncourt, het in huis halen van een Nederlandse toneelschrijver of componist e.d.

2. Wim Sinnige heeft in de Revisor-discussie betoogd, dat geen politicus voor cultuur-barbaar wil worden uitgemaakt. Het ligt een beetje op hetzelfde vlak als niet voor onbenul of stom, conservatief of onontwikkeld te willen worden aangezien. Een mooie menselijke drijfveer, was die er niet, dan zag het er lelijk uit, nietwaar.

Uit deze stelling laat zich iets destilleren, dat in de concurrentieslag met andere beleidssectoren positieve uitwerking kan hebben.

Immers, hoe de bijl ook gehanteerd zou worden bij bezuinigingen op kunsten, véél levert het nooit op. Zelfs het schrappen van de hele begrotingspost zal ons niet uit de sores helpen.

Welnu, een van de vingers van de vuist zou daaruit kunnen bestaan, dat juist omdat besparingen op kunsten zo weinig opleveren in het politieke geweld des te gemakkelijker de rol van kunstbeschermer gespeeld kan worden.

Men toont zich een kunstminnaar, een anti-barbaar, er valt over kunsten veel moois te zeggen met betrekkelijk klein financieel offer.

3. Zoals al eerder gesteld werd, dient binnen het uitgavenpatroon van kunsten wel terdege gekeken te worden naar de wijze van verdeling. Ook hierin is een argument gelegen niet op kunsten te bezuinigen.

De achterstand van die zaken die als nieuw beleid kunnen worden gekarakteriseerd, is langzamerhand zeer groot geworden. Een niet overdreven cijfer levert een bedrag op van f.20 à 30 miljoen. Te denken valt hierbij aan die, langzamerhand bekende, reeks van componisten, (toneel-) schrijvers, improviserende musici, kamermuziek-ensembles, alsmede poppenspelers, popmusici e.c. Leenrecht zal op de een of andere wijze geregeld moeten worden. Dansers zullen eens een redelijke toekomst moeten kunnen opbouwen en niet op hun 35e jaar onverzorgd aan de kant gezet moeten worden. Aan experimenten en adhoc-producties zullen kansen moeten worden gegeven.

Dit lijstje kan gemakkelijk worden vermeerderd met andere gerechtvaardigde verlangens, bijvoorbeeld op filmgebied, vertalers etc.

Als uitgegaan wordt van het feit dat de kans gering is dat het totale budget zal worden verruimd, kunnen we aan dit lijstje wel een argument ontleen om niet te bezuinigen.

De benodigde gelden zullen immers slechts met de grootste moeite aan de 'gevestigde' belangen kunnen worden onttrokken. Wordt daarop stomweg bezuinigd, dan kan het verlanglijstje immers wel voorgoed worden bijgezet.

Kunst als
uitbreiding
als afgewogen
keuze

Alles
Sociale
Nieuwspeler!

Hoe zullen die gevestigde belangen dienen te worden benaderd? In een aantal gevallen kan worden 'geprivatiseerd', dat wil zeggen zowel door het vergroten van eigen bijdragen (profijt-beginsel), als door het werven van andere middelen (sponsoring en goed 'koopmanschap').

Wijziging van subsidiesystemen is noodzakelijk, zodat er interesse kan gaan ontstaan bij de subsidie-ontvanger in een zo kien mogelijk beheer van de gelden in relatie tot het beoogde artistieke doel.

In een aantal sectoren dient het voorzieningenpatroon te worden verkleind. Een voorbeeld daarvan vormt het beleidsvoornemen met betrekking tot de orkesten.

Met andere woorden: ombuigen akkoord, maar gegeven de grote inspanning die dat zal vergen, ook in relatie tot de überhaupt beperkte begroting als geheel, is bezuinigen daarbij uitgesloten. Wil er tenminste iets van nieuw beleid van de grond kunnen komen.

4. Er is nog een argument om niet te bezuinigen, waarin kunsten zich onderscheiden van andere beleidssectoren, dat van de werkgelegenheid.

Op zichzelf is werkgelegenheid als argument op dit terrein natuurlijk volstrekt onvoldoende, andere sectoren leveren kwantitatief veel indrukwekkender getallen op.

Wat bij kunsten echter aan de hand is, laat zich in enkele punten omschrijven:

a. De opleiding is langdurig en zeer gericht.

Muziekbeoefening en balletdansen met name, vergen een zeer lange voorbereidingstijd. Niet alleen dat in de opleiding veel is geïnvesteerd, maar de 'maatschappelijke versmalling' is enorm: wat anders te doen dan de dure en langdurige opleiding in de praktijk te brengen? Omscholen is vrijwel uitgesloten.

b. Moge het dan zo zijn dat de kwantiteit van werkloosheid niet imponerend is ten opzichte van andere beroepscategoriën, de percentages zijn het wel. Werkloosheidspercentages van 40% komen inderdaad voor. De vraag kan daarbij gesteld worden of een ieder die zich als werkloze kunstenaar meldt, inderdaad op die titel aanspreekbaar is. Maar ook al houdt men rekening met wat overdreven eigendunk, dan nog blijft een imponerend cijfer over.

c. De beroepsgroep is sowieso klein. Dat betekent dat gebrek aan werkgelegenheid ook dáárom een gevaar betekent, omdat eerst door een goed draagvlak van kunstenaars het grote talent zijn kans kan krijgen.

Hoe kreupel de vergelijking moge zijn: generaals bestaan bij de gratie van een groot aanbod van sergeants.

Vergelijkingen in de sportwereld leveren wellicht frissere vergelijkingsmogelijkheden.

d. Een arbeidsplaats in kunsten kost weinig. Daarmee onderscheidt dit terrein zich niet van andere terreinen in de kwartaire sektor. De vorige argumenten, en met name de relatieve onomschoolbaarheid, geeft echter een extra motief om werkgelegenheid te ontzien.

Sociale

nutrijde

Betekent dit alles dat bezuinigingen voor de werkgelegenheid - en het artistieke peil, zie c. - bijzonder slecht zijn, datzelfde geldt niet voor ombuigingen als genoemd onder 3. In dat geval blijft, macro-economisch, de werkgelegenheid vrijwel onverminderd.

Een extra argument voor behoud van werkgelegenheid in de kunsten-
sector wordt gevormd door de grote mogelijkheid van deeltijdarbeid:
op vele plaatsen in het kunstenterrein kan in deeltijd worden ge-
werkt, zelfs zodanig dat het artistieke resultaat daarmee zelfs
gediend kan zijn.

5. Een laatste vinger om de vuist compleet te maken wijst in de
richting van de in Nederland bestaande gezamenlijke verantwoorde-
lijkheid van diverse overheidslagen op het terrein van de subsidie-
politiek. Hierin is een argument gelegen dat zich onderscheidt van
vele andere beleidsterreinen.

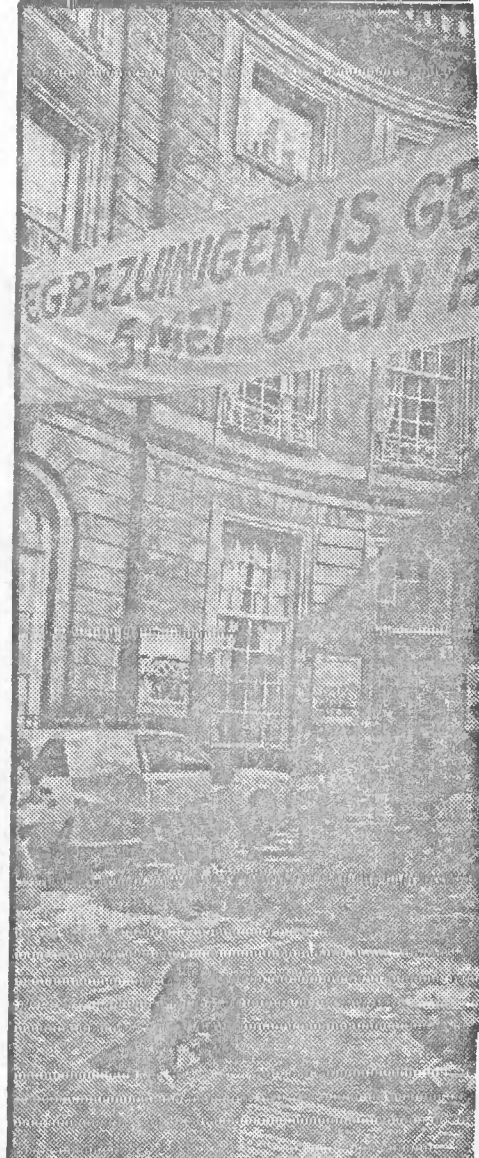
Immers, is bij andere sectoren sprake van afgebakende verantwoor-
delijkheden, bij kunsten berust het systeem op afspraken die met
afzonderlijke overheden gemaakt zijn, teneinde in gezamenlijkheid
een bepaalde kunstvoorziening overeind te houden.

Het tempo van bezuinigingen dat door de andere overheden thans wordt
gevolgd, vergt van de rijksoverheid eerder een houding van redden
wat er te redden valt, te coördineren waar mogelijk, argumenten
aan te dragen, dan op dit ogenblik de dreigende chaos te versterken.

Tenslotte dient bedacht te worden, dat kunsten ook in die zin
kwetsbaar zijn, dat datgene wat verdwijnt niet gemakkelijk weer
terug te brengen is. Het gaat daarbij niet zozeer om een instituut
(als bijvoorbeeld een orkest of een toneelgezelschap), maar om
de reden waarom dergelijke instituten bestaan. Dit geldt nog
sterker bij scheppende kunstuitingen: wanneer kunst de verbeelding
is van de aktualiteit en daarop vooruitloopt, dan kan hier niet
worden uitgesteld.

Creativiteit bij politici voor alternatief kunstbeleid ontbreekt

Volkshans
D-2-83

De straat voor de Koninklijke Schouw- demonstratie tegen de voorgenomen bezu-

gaven dalen en stijgt de werkloosheid tot een astronomische hoogte.

Rendabel

Bij de tweede handelwijze, een rechtstreekse aanpak van de structurele crisis, daalt de werkloosheid door arbeidstijdverkorting van het scheppen van nieuw werk, stijgt daardoor ook de consumptie, sterft de verouderde en onrendabele industrie af en wordt het bedrijfsleven gemoderniseerd en rendabel gemaakt. In dat geval kan de overheid het zich veroorloven het financieringstekort nog iets te laten stijgen omdat de door deze aanpak weer verbeterde conjunctuur de terugdringing van het tekort straks mogelijk zal maken.

Het klinkt simpel maar als een man als professor Jan Tinbergen, wereldbekaamd econoom en Nobelprijswinnaar, dit al decennia lang zegt en schrijft, ook onlangs weer in een interview met *de Volkskrant*, dan durf ik het aan zijn redenering als achtergrond van mijn betoog voor het te voeren cultuurbeleid over te nemen. Eerlijkheidshalve moet ik erbij vermelden, dat Tinbergen er ook steeds op wijst dat een dergelijke politiek alleen succes heeft als die op het vlak van de Europese Gemeenschap wordt toegepast. Maar het kan daar pas gebeuren als de intentie daartoe leeft en de aanzetten worden gegeven door de regeringen van de lid-staten.

De parallellen met het te voeren cultuurbeleid liggen voor de hand. Wordt voor de eerste aanpak van de economische crisis in het algemeen gekozen, dan is de uitwerking

De Tweede Kamer spreekt zich deze week uit over de kunstbegroting van WVC en daarmee ook over de bezuinigingsvoorstellen van minister Brinkman. Verdwijnen Proloog en de Nieuwe Komodie? Hoeveel hele en halve symfonie-orkesten houden we over en gaat ook de laatste negen ton voor een nieuw muziekbeleid op aan een fusie tussen twee orkesten? De regering is consequent. Overal wordt op bezuinigd dus ook op de kunst. Of moet er een uitzondering worden gemaakt. Jan Rogier, directeur van de Boekmanstichting, vindt van wel. Gekoppeld aan een economische analyse komt hij tot een alternatief cultuurbeleid waarvoor die van de Franse socialistische model staat.

De kunsten worden in het bezuinigingsbeleid van de minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur relatief ontzien. Toch is er groot politiek verzet gerezen, vooral tegen het voornemen van minister Brinkman om aan regionale orkesten en aan twee toneelgezelschappen verdere subsidies te onthouden. Het verzet komt ook van de geestverwanten van deze CDA-minister in de Tweede Kamer. Dat bleek in de commissievergadering van WVC vorige week en dat zal zeker ook tot uiting komen in het kamerdebat deze week over de begroting van WVC.

Een dergelijk massaal politiek verzet tegen het door een minister voorgenomen kunstbeleid mag rustig uniek in Nederland worden genoemd. Het getuigt ook van een toegenomen, ofschoon nog weinig gearticuleerde en beredeneerde politieke belangstelling voor kunst en cultuurbeleid. Het is wrang te moeten constateren dat die belangstelling gelijk op lijkt te gaan met bezuinigingen op dit terrein. Ondanks alle spijtbetuigingen van de minister en ondanks alle protesten uit het parlement en de kunstwereld gaat toch het mes in de kunstuitgaven en worden nieuwe initiatieven op dit terrein niet meer mogelijk gemaakt.

Eigenlijk is deze ontwikkeling allerminst opzienbarend, want waarom zou er wel mogen worden bezuinigd op volksgezondheid en niet op kunst. En waarom zou de steun van in nood verkerende bedrijven verminderd of teruggedraaid mogen worden en niet de investeringen in bijna per definitie onrendabele instellingen als musea, orkesten en toneelgezelschappen? Men kan niet ontkennen dat deze regering consequent handelt en overal op de rem trapt.

Waarde.

Toch is het niet zo moeilijk argumenten aan te voeren voor een stimuleringsbeleid ten aanzien van kunst en cultuur, argumenten die al evenzeer zijn ontleend aan de economische crisis. Dat zijn argumenten die niet stoelen op de autonome betekenis en waarde van kunst, of de werkgelegenheid van kunstenaars, maar ontspruiten aan arbeidstijdverkorting, werkloosheid en verlaging van de salarissen, kortom het handhaven en opvoeren van het spreidingsbeleid, één van de hoofddoelinden van de na de Tweede Wereldoorlog gevoerde cultuurpolitiek. Herverdeling van arbeid en werkloosheid ver-

meerderen de behoefte aan sociaal-culturele voorzieningen, dus ook aan kunst-aanbod.

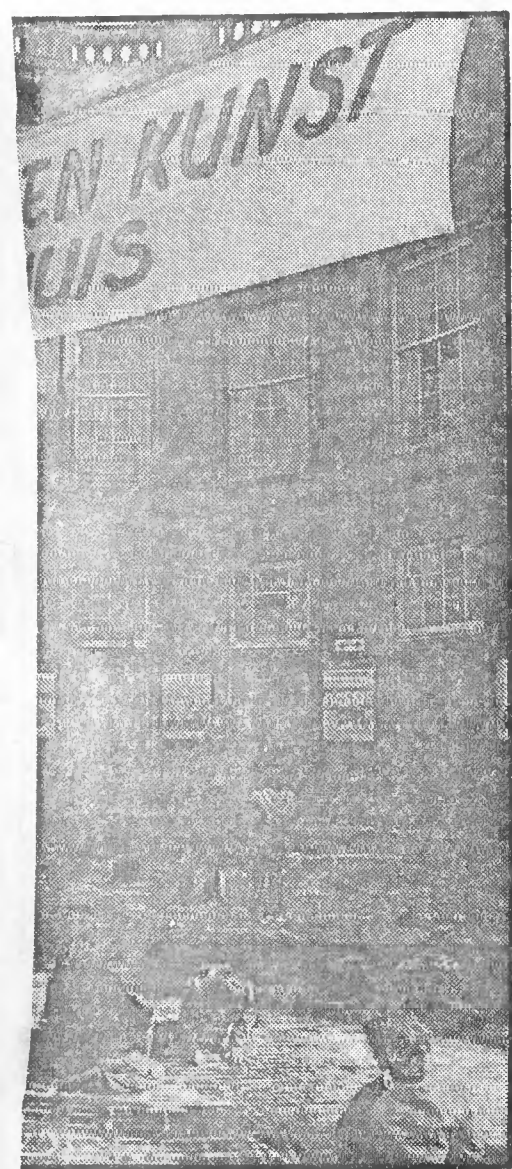
Toch pleit ik niet voor een uitzondering op het bezuinigingsbeleid, waar het de kunst betreft. Ook voor vele andere sectoren geldt dat bezuinigingen niet alleen-zaligmakend is en in vele gevallen zelfs kortzichtig, zo niet rampzalig. Je hoeft geen econoom te zijn om te kunnen constateren dat deze regering de economische crisis benadert met een korte termijn-filosofie, alsof het hier louter een conjuncturele crisis betreft. In werkelijkheid gaat het echter om een structurele en een conjuncturele crisis samen, dus een blijvende en een voorbijgaande crisis. De ene versterkt de andere en het paradoxale is dat wat in principe voorbijgaand is, wel eens blijvend zou kunnen worden als de politici en de regering een verkeerde aanpak van de problematiek kiezen.

Bui

Wie de nadruk legt op het conjuncturele karakter van de crisis — en dat gebeurt nu in Nederland, ondanks beweringen van het tegendeel — zet als een ouderwetse huismoeder de tering naar de nering, bezuinigt op de overheidsuitgaven, verlaagt de lonen en wacht tot de bui over is.

Wie daarentegen de volle nadruk legt op het structurele karakter van de crisis pakt de herverdeling van de arbeid aan, schept nieuwe arbeid, laat openbare werken in versneld tempo uitvoeren, beschermt de koopkracht en beschermt vooral die bedrijfstakken die in een nieuwe economische structuur passen. Dat is wat er nu allemaal niet gebeurt.

Bij de eerstgenoemde handelwijze gaat de bui niet over, omdat er niets aan de structuur van de economie gebeurt. Die veroudert dus in toenemend tempo en tegelijkertijd verpaupert de bevolking, terwijl de sociale voorzieningen worden ingekrompen. Voor het verloop van dit proces bestudere men de geschiedenis van Nederland in de jaren dertig, toen de economische crisis veel en veel langer voortduurde dan in alle andere geïndustrialiseerde landen. Dat was het gevolg van vooral de conservatief-liberale politiek van Colijn. En kijk naar Engeland waar de conservatieve regering thans eenzelfde politiek van kortzichtigheid voert. Ondanks alle inspanningen en voornemens op de korte termijn blijft in zulke landen het financieringsstekort stijgen, blijven de overheidsuit-

urg in Den Haag wordt volgetekend. Een inigingen in de kunstsector.

daarvan op het kunst- en cultuurbeleid de-sastreus. Het nieuwe krijgt geen kansen meer, talent wordt niet ontwikkeld, opleidingen wordt de nek omgedraaid, kortom de toekomstige produktie van kunst komt in de knel. Maar ook het bestaande wordt aangepakt, gevestigde en gerenommeerde instellingen worden afgebroken en het bezit, de musea en de monumenten, wordt verwaarloosd. Bezuinigingen lokken nieuwe bezuinigingen uit. Elke verwaarlozing van onderhoud van het bezit is een waardevermindering en een kostenvermeerdering bij herstel in de toekomst.

Verpaupering

Voor het publiek zijn de gevolgen van zo'n crisisaanpak nog veel rampzaliger. De hele spreidingsgedachte waarop het na-oorlogse kunst- en cultuurbeleid was gebaseerd moet op deze wijze worden verlaten, terwijl het publiek waarop deze spreiding in eerste instantie gericht moet zijn, juist formidabel groeit door de verpaupering van de laagstbetaalden en het grote aantal werklozen, dat niets om handen heeft.

Als men voor de tweede aanpak van de economische crisis kiest, dan kan juist de structurele crisis leiden tot een opbloei in de culturele sector en een doorbraak betekenen in het spreidingsbeleid. Uitgangspunt van de bewindsman voor cultuur zal dan wel moeten zijn dat de herverdeling van arbeid een vrijetijds-probleem schept van grote omvang. Maar die vrije tijd is niet uitzichtloos, zoals het leven van vele permanent werklozen. Het is een vrije tijd die ruimte kan geven en

perspectief in tegenstelling tot het lot van de werkloze, die veelal geen perspectief heeft. Natuurlijk zal men ook voor deze categorie mensen sociaal-culturele voorzieningen moeten treffen, dat blijft noodzakelijk, maar het is beter en produktiever zoveel mogelijk te streven naar minder werk voor meer mensen en voorzieningen voor hun vrije tijd.

Korting

Uitgangspunt zal ook moeten zijn dat de herverdeling van arbeid voor alle bevolkingsgroepen gaat gelden en dat dus niet alleen de laagstbetaalden of de modale werknemers onder zo'n regeling vallen. Ook de werkgevers, de politici en de mensen in vrije beroepen moeten op een of andere manier aan die onderlinge arbeidsdeling deelnemen. Want ook zij moeten in die vrije tijd een rol spelen in het veranderde cultuurpatroon. De vrije zaterdag en de achturige werkdag zijn immers in principe ook voor alle werkenden ingevoerd. Op overwerken mag als a-sociale bezigheid geen extra-honorering meer staan: een korting zou beter zijn.

Het zou trouwens op zich al een zegen zijn voor onze maatschappij als al die overwerkte en prikkelbare managers, directeuren, vakbondsbestuurders, wethouders en ministers zouden worden gedwongen hun dagtaak te halveren en een groot deel van hun leven te besteden, naar eigen keuze, aan sport, spel, handenarbeid, kunst, lectuur, wetenschap, toneel, film et cetera, zowel actief als passief. Misschien kunnen de overheidsuitgaven voor volksgezondheid dan wel drastisch en verantwoord worden beperkt.

Aan het andere uiterste van het maatschappelijke spectrum bevindt zich het nieuwe proletariaat, de culturele ontnische minderheden, gastarbeiders en Surinamers, die terecht hun eigen voorzieningen claimen en waarvoor totnu toe, ook in de culturele centra, veel te weinig wordt gedaan. Als de overheid deze verschuiving in het cultuurpatroon ten gevolge van het eigen crisisbeleid wil stimuleren en begeleiden zullen grote investeringen noodzakelijk zijn voor accommodaties in de sociaal-culturele sfeer en het creëren van arbeidsplaatsen in de kwartaire sector. Overigens zal door de arbeidstijdverkorting ook veel vrijwilligerswerk mogelijk zijn en onderlinge dienstverlening, zoals dat vroeger in vormingscentra en volkshogescholen gewoon was, anderssoortig vrijwilligerswerk dus dan de thans gepropageerde verkapte tewerkstelling.

Onbegrip

Voor de noodzaak van deze investeringen bestaat nog nauwelijks begrip bij politici, ambtenaren en vakbondsbestuurders, mede door hun onbegrip voor de gevolgen van de werkloosheid en het veranderende arbeids-ethos. Toch zou juist deze problematiek centraal moeten staan in de discussie over de cultuurpolitiek van de toekomst. In Frankrijk houden socialistische en communisten zich op deze wijze met cultuurpolitiek bezig en zij trekken daar nu in de regering van president Mitterrand vergaande consequenties uit. Augustin Girard, hoofd van de afdeling studie en onderzoek van het ministerie van cultuur in Parijs verklaarde in een interview: „Het ziet er naar uit dat we in de toekomst permanent met een groot aantal werklozen zitten en voor hen zullen we toch iets moeten doen. We willen bijvoorbeeld proberen die mensen te verzoenen met de techniek. Er komen daarom een aantal kleinere en een groot museum voor wetenschap en techniek. We gaan bovendien meer aandacht besteden aan tentoonstellingen over industriële architectuur en de cultuur van de arbeidersbeweging. Verder zijn er ook subsidies voor experimenten met video- en computerspelletjes.”

Markt

Dat kost geld en investeringen. Dat bete-

kent echter ook dat accenten in het cultuurbeleid moeten worden verlegd van de traditionele en klassieke vormen van kunst naar de kunst die reproduceerbaar is voor massale consumptie, wat niet behoeft te betekenen dat deze kunst inferieur is. Rietveld en Mondriaan zijn juist bij uitstek geschikt voor massale spreiding en voor theatrale produkties als die van het Werkteater vermoed ik een grote markt, op voorwaarde dat de techniek om die te exploreren wordt ontwikkeld door de overheid.

De nieuwe Franse minister voor cultuur, Jack Lang, heeft geld gekregen om een dergelijk programma van cultuurbeleid uit te voeren. Bij het voortdurend teruglopend bezoek aan concertzalen en schouwburgen vindt hij het dwaas daarin steeds meer geld te pompen: geld dat alleen maar ten goede komt aan de rijken die naar die voorstellingen gaan. Veel beter is het, vindt hij, het geld te besteden aan kwalitatieve verbetering van het aanbod van de culturele industrie, een sector die door de cultuurbeleidsmakers tot nu toe is verwaarloosd. Het bereik van op videobanden opgenomen voorstellingen en performances van hoge kwaliteit is veel groter dan in het theater. Voor de platenindustrie geldt hetzelfde ten opzichte van live-uitvoeringen in concertzalen.

Een dergelijke heroriëntering van het cultuurbeleid van de overheid heeft echter zware consequenties, die met grote zorgvuldigheid moeten worden overwogen. Knelpunten zijn bijvoorbeeld, dat de culturele industrie multinationalaal is en dus ook multicultureel en dat die industrie is gericht op sterren-produktie. Ook hier dus weer de parallel met de structurele benadering van de economische crisis, die immers ook van internationale aard is en een internationale oplossing nodig heeft.

Uitgangspunt voor Girard, Lang en de Franse overheid blijft evenwel dat de cultuurpolitiek van de nationale overheid onderdeel is van een sociale politiek, gericht op het bereiken van hen die totnu toe niet of onvoldoende konden deelnemen aan uitingen van cultuur.

Zien

De Nederlandse leerplichtwet van 1900 was er op gericht alle kinderen tenminste alfabeet te maken. Dat laatste vinden wij nu vanzelfsprekend. Gaat het echter over kunst, dan is het besef van de noodzakelijkheid van opvoeding tot zien nog niet voor de hand liggend. Wie dat bepleit en er ook nog een pleidooi voor positieve discriminatie aan verbindt, heet al gauw cultuur-tiran, alsof opvoeden tot zien hetzelfde is als voorschrijven wat er te zien valt.

De vormen van cultuurspreiding die Girard aangaf hebben trouwens niet het opleggen van een overgeleverd of gevestigd cultuurpatroon al heel weinig te maken. Wat Girard bepleit is ook een vorm van sturing en bijstelling van produktie en consumptie van cultuurgoederen, maar hij doet het daar, waar in de praktijk allang het zwaartepunt van de spreiding ligt, namelijk bij de culturele industrie.

Het is een illusie te denken dat dit Franse socialistische programma in Nederland door een conservatieve regering zou worden overgenomen, ook al zijn de problemen van werkloosheid en vrijetijdsbesteding hier minstens zo groot als in Frankrijk. Maar ook de politieke oppositie in Nederland heeft geen creatieve denkbeelden over een alternatief cultuurbeleid, zoals die oppositie ook met de aanpak van de economische crisis slechts gradueel van mening verschilt met de regering en niet komt met een gedurfd plan om de economie structureel te saneren. Het ontbreekt de socialistische partijen in Nederland niet zozeer aan creativiteit en intellect, als wel aan politieke moed om de regeringspartijen voor het blok te zetten.

JAN ROGIER

Cultuur (Kunst) in een tijd van teruglopende werkgelegenheid en economische stagnatie

Het Sociaal Cultureel Rapport 1980 levert op het eerste gezicht een beeld op dat weinig goeds voorspelt voor de toekomst van onze cultuur in de tachtiger jaren. Dat beeld wordt door het Sociaal Cultureel Rapport 1982 bevestigd.

Op de vraag in 1970 gesteld of de subsidies aan de kunsten moeten worden uitgebreid, antwoordde 36.2% het daarmee 'sterk oneens' te zijn, waartegen 11.3% antwoordde het 'sterk eens' te zijn met deze stelling.

Dezelfde vraag in 1981 herhaald leverde in de categorie 'sterk mee oneens' 67.4% tegen 3.1% 'sterk mee eens' !

Globaal kan op grond van deze cijfers gesteld worden dat de groep verklaarde tegenstanders van de kunsten in genoemde periode is verdubbeld en de groep overtuigde verdedigers van de kunsten is gehalveerd.

Het imago van kunstenaars en kunsten is blijkbaar sterk verslechterd.

De schijnbare desinteresse voor de sektor der kunsten uit zich ook in een gestage daling van het aantal bezoeken aan bioscoop, schouwburg en concertzaal. Juist in een periode waarin het gemiddeld besteedbaar inkomen is verveelvoudigd. De neergaande trend tekent zich reeds af in de jaren vijftig en komt op laag nivo tot stabilisatie in de tweede helft van de jaren zeventig. Geacht mag worden dat in 1980 53% van de bevolking nooit een bioscoop bezoekt, meer dan 63% komt nooit in een schouwburg of concertzaal (volgens het Soc. Cult. Rapport 1980 gaat tussen 97% en 100% niet naar ballet, filmhuis of mime). Slechts 4% kan gerekend worden tot de vaste (één maal per maand of meer) bezoekers.

Wat hebben zo kunt u vragen de mensen gedaan met hun ruimere bestedingsmiddelen?

Het antwoord wordt gevonden door te letten op de vrijetijdscultuur. Vooral deze sektor heeft geprofiteerd van de groei van het besteedbare inkomen: de recreatie, het toerisme en de reisburo's. Veelzeggend is de toename van het aantal caravans in de periode 1960 - 1980 van 10.000 tot 396.000 oftewel met 3860% !

Toch zou het op grond van genoemde gegevens lichtzinnig zijn te concluderen tot een soort toenemend cultuurbarbarisme in de zeventiger jaren, want het aantal ingeschrevenen bij de openbare bibliotheken en het aantal uitleningen vertoont in de periode 1970 - 1980 een ononderbroken groei van liefst 176%; inderdaad Nederland heeft een 'lezend volkje'.

Wat gebeurd is, is het volgende.

De particuliere uitgaven voor de cultuur zijn duidelijk verschoven in de richting van particuliere uitgaven in de recreatieve sektor op een wijze die bedreigend is voor die instellingen die afhankelijk zijn van een vast bezoekerspubliek; in kwestie dus de podiumkunsten, zoals die worden gepresenteerd in schouwburg en concertzaal.

Zelfs in tijden van relatieve voorspoed blijken door deze verschuiving de bomen voor de kunsten niet tot in de hemel te kunnen groeien en floreert slechts met moeite wat kreupelhout waar met behulp van subsidies een groene bos op moet worden getoverd, maar we willen onze schouwburgen en concertzalen uiteindelijk toch niet missen.

Nu de economie stagneert zijn er voldoende sprekers die propageren dat de buikriem moet worden aangehaald 'waarbij ook de culturele subsidies niet langer kunnen worden ontzien'. Aan die geluiden gehoor geven, zou de doodsteek betekenen voor de basisvoorzieningen in onze cultuur. Het effect van de afname van het besteedbaar inkomen is statistisch nog niet duidelijk, maar eens te meer dienen wij ons nu in tijden van economische achteruitgang te bezinnen op de vele functies die de kunsten hebben in de samenleving.

Te weinig zijn wij ons bewust dat naast de spraakmakende groepering van de vrije kunstenaars er een grote groep gebonden kunstenaars werkzaam is in de vormgeving van steden, scholen, huizen, bruggen, reclame etc. Toegegeven wellicht kreeg de vrije scheppende kunstenaar, die zich op zeer persoonlijke wijze bezighoudt met vormgeving van onze ervaringswereld in materie en geschrift, te weinig kansen een inkomen te verwerven binnen het commerciële circuit of marktmechanisme. Maar dat wast niet weg zijn functie als onderzoeker, waarvan het resultaat innoverend kan werken op ieders dagelijkse werkelijkheid in woning, wijk en werksituatie.

De vrije beeldend kunstenaar, heel vaak aangewezen op de voorzieningen in de BKR dient te worden beschermd. Daarom geen aantasting van de BKR maar desgewenst een omvorming met behoud van het principe van de aanvullende werkgelegenheid en het inbouwen van mogelijkheden zodat de regeling kan functioneren als instrument dat de kunst helpt ontwikkelen en de maatschappelijke vormgeving innoveren.

Reeds De Stuers constateerde dat hier kansen liggen voor de verbetering van het Nederlandse industriële produkt door een aantrekkelijker vormgeving dan het produkt van de concurrentie (De Gids, jaargang 37, pag. 323).

Niet weg te denken is de educatieve functie van de kunst. Hoe zoudt u zich voelen zonder opgevoed te zijn met het artistieke en geestelijke resultaat van de Gouden Eeuw? In de kunst openbaart zich de denkwijze van een volk, een denkwijze die door deopvoeding wordt overgedragen; eenzelfde rol zal de kunst van nu hebben voor de volgende generaties.

Waar het bedrijven van kunst actief wordt ingepast in vorming en onderwijs, wordt dit proces verheugd en leert men de eigen mogelijkheden in handvaardigheid, en de diepgang van de geestelijke inspanning die nodig is om tot artistiek resultaat te komen. Dit draagt bij tot de vorming van de eigen persoonlijkheid en identiteit, en tot een beter inschatten en waarderen van de cultuurproductie in heden en verleden. Het kan een verrijking zijn van het persoonlijk leven maar ook waten tegen overmoedige overwaardering van de eigen artistieke produktie want een goede opvoering tussen de schuifdeuren is een debâcle op het grote toneel.

Een goed uitvoeren van de educatieve taak zal de begaafde aan een beroepskeuze helpen en de geïnteresseerde op de voorste lessenaar in de zaal, daar waar van kwaliteit op het podium valt te genieten. Maar in alle gevallen toch is sprake van een leven dat door een bewust leven van de cultuur is verrijkt.

Zo levert het wekken van cultureel gevoel een alternatief voor de identiteit die mensen veelal nog opbouwen rond hun functie in het arbeidsproces. Maar de arbeidsplaats is niet meer zo vanzelfsprekend en te velen raken daardoor hun identiteit en zekerheid omtrent zichzelf kwijt.

Te denken is hier aan de vele jongeren die in de opbouwfase van hun identiteit verkeren en de ouderen die onverhoopt hun plaats in het arbeidsproces verliezen.

Met kracht dienen de educatieve en identiteit vormende waarden van de kunsten benut te worden. Daarbij nemen we het verwijt wellicht voor lief dat nu de economen en sociologen het niet meer weten, de kunstenaar het maar moet opknappen. Dan, in zo'n moeilijke beginsituatie verdient de kunstenaar onze steun.

Juist in een periode van economische onzekerheid - en de geschiedenis van de twintigste eeuw toont die momenten op weinig vrolijke wijze aan - zijn het met name de scheppende en uitvoerende kunstenaars, die verantwoordelijk worden voor de bescherming van de fundamentele waarden in de cultuur.

We hopen niet op een terugkeer van die ellende van toen, maar op grond van die ervaringen zijn er wel symptomen die we herkennen. Een onfris verschijnsel als de Centruumpartij dient met onze culturele vraagstelling te worden ontmaskerd en ontkracht.

Hiermee raken we aan de kern van de kunsten als sociale faktor: de faktor die ons mentaliteit en identiteit duidelijk maakt van de mensen in hun bevestiging of ontkenning van ons cultureel bezit en cultureel produkt. Hier moet gestimuleerd worden, hier kan niet worden bezuinigd.

Gerrit Schoenmakers,
maart 1983

Speech ter gelegenheid van de opening van de WBS-conferentie
"De kunst van het socialisme" - 3 oktober 1982 in Amsterdam

Beste aanwezigen,

Het zal een hele kunst zijn deze dag over "de kunst van het socialisme" te doen slagen. Want datgene waartoe Yvonne van Baarle ons in de WBS-publicatie uitnodigt, is een ambitieuze aangelegenheid. Zij verklaart zichzelf al voor een deel geslaagd wanneer er mensen zijn die in deze studie theoretische aanzetten voor een kunst- en cultuurbeleid herkennen en daarover in discussie gaan. Uit uw aanwezigheid blijkt dat u het de moeite waard vindt dat debat aan te gaan. Maar er is natuurlijk geen schijn of schaduw van een kans dat die discussie vandaag wordt voltooid.

Integendeel: indien de richting van het rapport hier op enige sympathie blijkt te gaan rekenen, accepteren we op hetzelfde moment dat we als

het ware weer met de eerste stappen van theorievorming betreffende een sociaal-democratisch kunst- en cultuurbeleid gaan beginnen. Volgende stappen zullen een verdergaand denken, een voortgezette discussie, een goede organisatie daarvan, besluitvorming van de partij en dus, veel tijd vergen.

Ik hoop dat deze dag er toe zal leiden dat er tussen WBS en partijbestuur in goed overleg met de landelijke cultuurwerkgroepen concrete afspraken gemaakt kunnen worden over het vervolg.

De discussie in en met de Partij van de Arbeid over kunst- en cultuurbeleid is de laatste jaren sterk opgeleefd - vooral na het ootreden van Joop den Uyl bij de uitreiking van de P.C. Hooftprijs aan Remco Campert, maar vertoont een grillig, chaotisch en ongecoördineerd beeld. Dat is wellicht eigen aan ontwikkelingen die met kunst te maken hebben.

Maar wie van veranderende opvattingen politiek wil maken, zal vroeger of later enkele - al zijn het maar tijdelijke conclusies moeten trekken, waarmee de menings- en besluitvorming in de partij en in de vertegenwoordigende lichamen verder kunnen.

U weet dat in de publicatie van de WBS vier denkmodellen worden genoemd en dat er voor wordt gepleit een keuze te maken voor het kritisch-rationalistische denkmodel. Absolutistische praktijken - het sturen van ideeën door de overheid, een staatscultuur - worden afgewezen, de diversiteit in smaken, de noodzaak van een pluriform aanbod, de pedagogische mogelijkheden, worden bepleit. Ik zal mij in het kader van dit openingswoord niet uitgebreid mengen in deze modellendiscussie. In het maandblad "Socialisme en democratie" van september j.l., heb ik uiteengezet dat ik die keuze onderschrijf en waarom.

Maar ook geheel los van de discussie over deze modellen en mogelijke varianten, plaatst een min of meer gemeenschappelijk gekoesterde conclusie, dat we aan het begin staan van een nieuwe theorievorming, ons in de politieke praktijk voor grote problemen. Vragen en problemen waarmee ik ook ben geconfronteerd in de korte periode als minister van CRM. Ik zeg dat niet in de vorm van zelfbeklag, want velen van ons zouden graag weer vanuit regeringsdeelname met deze en andere problemen in directe zin geconfronteerd worden. Ik vraag daar nu alleen de aandacht voor om u duidelijk te maken dat we naar mijn inzicht niet kunnen volstaan met het maken van afspraken over de wijze waarop het theoretische debat wordt voortgezet. Want intussen vraagt de praktische politiek om beslissingen die in de meeste gevallen niet kunnen worden uitgesteld tot die discussie voltooid is. De beantwoording van die vragen behoeft ook een soort gecoördineerde mobilisatie van onze denkkracht en raakt ook zoveel principiële kanten, dat het denken daarover niet mag worden losgekoppeld van het theoretisch debat. Ik pleit er voor die twee sporen in het oog te houden en de noodzakelijke verbindingen te leggen.

Ik wil proberen een aantal voorbeelden te geven van zaken waarover in socialistische kring naar mijn overtuiging onvoldoende consensus bestaat. Daardoor geldt de door Yvonne van Baarle beschreven toestand voor onze partij.

Ik citeer "Doordat redelijkheid vermengd is met rationalisatie, is moeilijk uit te maken in hoeverre een gegeven argumentatie als corrigeerbare rechtvaardiging bedoeld is dan wel de status heeft van een zorgvuldig gemaskeerde uiting van eigenbelang". Einde citaat.

Over één ding zijn we het eens. In het verkiezingsprogramma "Eerlijk delen" staat, dat bij bezuinigingen de kunst moet worden ontzien. Het bedrag dat de rijksoverheid in de kunst steekt moet dus ongeveer hetzelfde blijven. Daarmee heeft de kunst een prioriteit gekregen die eigenlijk alleen maar met die van de ontwikkelingssamenwerking te vergelijken is. Wanneer het om de arme landen gaat kost het ons niet zo veel moeite om vanuit onze politieke opvattingen het waarom te verduidelijken. Anders ligt het met kunst en cultuur. Ik wil aan het slot van mijn verhaal nog wel proberen daaraan een aan de eisen van de komende tijd getoetste invulling te geven, maar ik realiseer me zeer wel dat daarmee niet het laatste en verlossende woord is gesproken. We zullen nog wat in training moeten voor we het waarom van de kunstprioriteit voor arbeiders en andere mensen kunnen verklaren. En dat verklaren is wel nodig in een democratie. Dat is een eerste opgave.

Het tweede probleem waarover nauwelijks eenstemmigheid bestaat is de vraag hoe bij verdeling van overheidsgelden voor de kunst de verhouding zou moeten zijn tussen het bewaren en doorgeven van de kunst van het verleden, zeg: het culturele erfgoed en het stimuleren van nieuwe kunstuitingen, want vooral met de ondersteuning van die laatstgenoemde uitingen kan er in financiële zin iets gedaan worden voor die sociaal-critische, grensverleggende, verkennende, onzeker makende, destabiliserende culturele processen waarvoor in het WBS-rapport gepleit wordt.

In de huidige toestand acht ik het niet uitgesloten dat, wanneer we bij een ongeveer gelijkblijvend kunstbudget - en op méér kan ook de Partij van de Arbeid geen uitzicht geven - accentverschuivingen gaan aanbrengen in het voordeel van de kunstuitingen van vandaag, zich in de protesterende achterbannen van gedupeerde "traditionele" kunstinstellingen ook enkele of meer sympathisanten van de PvdA zullen bevinden.

Probleem nummer drie, niet geheel losstaand van de vorige vraag: Hoe zien we bij de verdeling van overheids gelden de verhouding tussen scheepende en uitvoerende kunsten? In de huidige sociaal-economische situatie betekent verbetering van de positie van de ene sector altijd verslechtering van de andere. En lopen we, wanneer we op deze punten geen helderheid verschaffen, niet de kans mee te marcheren onder vaandels van een eenheidsfront, dat zich verzet tegen aantasting van alle verworven rechten in de kunstsector, zodat de accentverschuivingen, respectievelijk de fundamentele veranderingen die wij willen realiseren, mede door eigen toedoen worden geblokkeerd, omdat de politieke keuzes onzichtbaar worden gemaakt door een mistgordijn dat door groepen met tegenstrijdige gezamenlijk is opgetrokken? Een volgende vraag. Maken we in onze discussies wel voldoende onderscheid tussen "strijdcultuur" die velen in en met de socialistische beweging willen beleven en het kunst- en cultuurbeleid zoals door de overheid gestalte zou moeten worden gegeven. De verantwoordelijkheid van politici voor kunst en cultuur gaat toch heel wat verder dan die voor de strijdcultuur.

Een ander dilemma. De Partij van de Arbeid heeft zich over een breed terrein sterk gemaakt voor de decentralisatie, het zo veel mogelijk verleggen van verantwoordelijkheden en bevoegdheden naar de lagere overheden die dicht bij de burger staan en beter op de daar gevoelde behoeften kunnen inspelen. Toch zijn het niet de eersten de besten in onze beweging die de kunst die weg niet willen laten gaan. De angst dat bij een vrije besteding van de gelden door bijvoorbeeld de gemeenten de kunst het zou kunnen afleggen tegen bijvoorbeeld sport of andere populaire voorzieningen, speelt hierbij een rol.

Kiezen we hier voor het betrekkelijk zekere van de rijksbemoeiing boven het betrekkelijk onzekere van de decentralisatie? Maar geven we dan niet gelijk de hoop op dat door verlegging van verantwoordelijkheden naar bijvoorbeeld de leden van de gemeenteraden, zij de kunst ook eindelijk gaan ervaren en verdedigen als een voor de burgers vitale voorziening, die dan alleen nog kan worden veilig gesteld

door een enigszins patriarchaal en lichtelijk autoritair oererende overheid en nooit door bewuste en van hun belangen bewuste burgers zelf.

Zou het geen aanbeveling verdienen ons in deze discussie niet al te dogmatisch op te stellen en ons vooral te laten leiden door de vraag of de draagkracht van een bepaalde gemeente groot genoeg is om de verantwoordelijkheid voor bepaalde kunstvoorzieningen te kunnen waarmaken?

Pas als we een antwoord op die vragen hebben geformuleerd, lijkt mij een vruchtbare discussie mogelijk over de vraag of de kunst betrokken kan worden bij de invoering van de Kaderwet Specifiek Welzijn of dat er een aparte wet op de kunsten moet komen.

Vragen voldoende.

Ik citeer nog een aantal rethorische vragen van K.L. Poll in zijn bespreking van "De kunst van het socialisme" in NRC-Handelsblad van 3 september j.l.:

"Het effect van kunst beïnvloeden en dienstbaar maken aan socialistische denkbeelden?"

"En als er dan weer eens een christelijke regering komt, mag die dan op haar beurt kunst beïnvloeden en dienstbaar maken aan christelijke denkbeelden? En de liberale aan liberale denkbeelden?"

De vragen zijn zo geformuleerd dat je fatsoenshalve bijna geen "ja" kunt zeggen.

Maar wat wil Poll eigenlijk zeggen? Dat je niet aan het te voeren cultuurbeleid mag merken of er socialisten, christen-democraten of liberalen in de regering zitten?

"De inhoud van kunst is geen regeringszaak, de financiering van kunst is dat wel", zegt Poll iets verder in zijn stuk. Het is een stelling die uit het echte liberale hart - dat ook bij veel socialisten klopt - gegrepen lijkt.

Toch is de werkelijkheid iets ingewikkelder. Wie zich bezighoudt met vragen naar de verhouding tussen oude en nieuwe kunst, tussen scheppende en uitvoerende kunst, wie het budget moet verdelen over verschillende terreinen van de kunst en dat doet de politiek, die raakt ook als hij zich in wijsheid beperkt tot de grote lijnen, aan de inhoud van de kunst en in elk geval aan de positie van

de kunst en het functioneren van de kunst in de samenleving. Socialisten zullen, zoals ik eerder schreef, over het algemeen toch enig belang hechten aan de vraag wat kunst in het leven van de mensen te weeg brengt en of we er in slagen met kunst mensen te bereiken die zonder kunstbeleid van deze aanraking verstoken zouden blijven.

Dat besef brengt verplichtingen mee voor de directe toekomst. De snel groeiende werkloosheid, vormen van arbeidstijdverkorting, het hoge tempo van de vergrijzing zorgen er voor dat er veel meer vrije tijd beschikbaar komt.

Mede daarom zullen de mogelijkheden voor ontplooiing en ontspanning, recreatie, kunstzinnige vorming en het genieten van verdere kunstvormen een hoge prioriteit moeten krijgen. Ik zou er voor voelen om niet alleen te erkennen dat kunst een waarde in zichzelf vertegenwoordigt, maar ook van grote betekenis kan zijn voor een - vergeef me het woord - zinvolle vrijetijdsbesteding:

Ik wil mij hier beperken tot het signaleren van de grote betekenis die de kunst de komende jaren kan hebben; wanneer een ander werk- en vrije tijdspatroon zal ontstaan.

Daarom moet de kunst naar mijn mening bij bezuinigingsoperaties ontzien worden, zodanig dat het aandeel van het kunstbudget als percentage van de rijksuitgaven langzaam toeneemt.

Er is nog een andere reden om kunst en cultuur in een bredere zin budgettair en anderszins voorrang te geven. De recessie doet zich niet alleen op economisch terrein voelen, maar heeft vanzelfsprekend ook grote invloed op het geestelijk klimaat.

De angst voor werkloosheid is daarbij een bepalende factor evenals de psychische gevolgen van de feitelijke werkloosheid voor honderdduizenden. Die angst, dat gebrek aan uitzicht maakt pessimistisch, demoraliseert. Het ongeloof dat de democratische samenleving in staat is deze problemen op te lossen, kan toenemen.

Natuurlijk zullen er mensen zijn die hun werkloosheid van een minder sombere kant zien. Maar zonder twijfel ervaren de meeste werklozen hun situatie als buitengewoon ongewenst. Elk onderzoek wijst in die richting.

Jongeren, die van school komen en lange tijd geen werk vinden, kunnen ook in een neergaande spiraal raken van ongeloof, wanhoop, verveling, wegzinkende motivatie, vandalisme, agressiviteit die zich zowel uit in het individueel gedrag als ten oozichte van de samenleving.

Wie hier een door enige behoudzucht gevoede angst vermoedt voor aantasting van de bestaande orde, vergist zich. In dit soort situaties zijn het vooral de geweldsideologieën, de fascistische voorop, die hun kans ruiken, discriminerende ressentimenten wakker te roepen die kunnen leiden tot een door wraakzucht en rancune geïnspireerde klopjacht op "zwarte schapen". Met andere woorden: in deze tijden kunnen de economische en culturele recessie elkaar versterken, met alle gevolgen van dien.

Daarom is er alles voor te zeggen, juist in zo'n periode de tegenkrachten te mobiliseren. Ik spreek met oozet niet van "positieve" krachten, want dat veronderstelt een soort waarde-oordeel vooraf dat het mogelijk maakt bij voorbaat een onderscheid te maken tussen positieve en negatieve krachten.

Met "tegenkrachten" bedoel ik al datgene dat het leven kan verrijken, de confrontatie mogelijk maakt met het nieuwe, verbanden legt tussen dat nieuwe, het toekomstige en producten van de oude cultuur, al datgene wat het leven boeiender, kleuriger en interessanter kan maken.

De kunst moet en kan hier een belangrijke bijdrage leveren aan de verbetering van de kwaliteit van het bestaan.

André van der Louw,
oktober 1982

DIALOOG TUSSEN POLITIEK EN KUNST OVER VERANTWOORDE OMBUIGINGEN

SOCIALISTISCH KUNTSBELEID

De Partij van de Arbeid lijkt ernst te gaan maken met betrekking tot de ontwikkeling van een (socialistisch) kunstbeleid. In de eerste plaats verscheen deze zomer het WBS cahier "De kunst van het socialisme" van de hand van (voormalig) stafmedewerkster Yvonne van Baarle. Het is een studie van de werkgroep cultuurpolitiek van de Wiardi Beckman Stichting die de afgelopen jaren onder voorzitterschap van Jan Kassies heeft gefunctioneerd. In het boek worden vier modellen ter legitimering van een kunstbeleid gepresenteerd. Doordat deze modellen elkaar onderling uitsluiten, vormen zij tevens de uitgangspunten om de debatten over kunst en kunstbeleid te beoordelen op hun consistentie. Tevens pleit Van Baarle ervoor de "sociaal-kritische functie" van kunst bij een socialistisch kunstbeleid centraal te stellen. Op 23 oktober organiseerde de WBS een studiedag over dit onderwerp.

FOTO GEORGE VERBERNE

Personeelkosten, vooral ook bij orkesten...

Naast deze theoretische en wetenschappelijke studiegroep werden dit voorjaar op verzoek van het partijbestuur drie werkgroepen geformeerd van personen die in de praktijk van het kunstleven werken. Deze werkgroepen bestreken de terreinen van het kunstleven van beeldende kunsten, theater en muziek. Aan hen werd verzocht de toenmalige minister van CRM, André van der Louw, en de PvdA-fractie van de Tweede Kamer concrete beleidsadviezen te geven. Tot concrete advisering is het echter niet gekomen omdat onze ministers in mei uit het kabinet traden en daarmee de basis voor advisering vanuit de partij zelf naar de eigen minister wegviel.

Eigen program

Wel hebben vertegenwoordigers uit de drie werkgroepen in juni een gesprek gehad met leden uit de fractie, van het partijbestuur en André van der Louw. De vertegenwoordigers uit de werkgroepen toonden zich bijzonder teleurgesteld dat de fractie een door hen geuite wens, die later in het verkiezingsprogramma is overgenomen, de kunsten bij de bezuinigingen te ontzien, niet heeft gehonoreerd. Bij de behandeling van de door het CDA en D'66 ingediende voorjaarsnota, wilde de fractie een ontwerpnotie van Aad Kosto met die strekking niet indienen. Daarmee verloochende de fractie het eigen verkiezingsprogramma. Ik denk dat de fractie op geen enkel ander beleidspunt (defensie, milieuzaken, onderwijs, volkshuisvesting etc.) het eigen toen nog concept-) verkiezingsprogramma zo kan negeren zonder in ernstig conflict met de leden van de partij te komen. Dit voorbeeld toont aan dat er een grote kloof bestaat tussen de kunstwereld enerzijds en de politieke realiteit in Den Haag anderzijds.

Loden last

Het zijn kommervolle tijden, zeker ook voor de kunsten. Ieder optimisme, dat het allemaal niet zo'n vaart zal lopen is al lang niet meer gerechtvaardigd. Er zijn steeds minder kunstenaars die van hun activiteiten als kunstenaar kunnen bestaan. Dan denk ik vooral aan de jazz- en improviserende musici, de kamermuziekspelers, de komponisten, de mime- en poppenspelers. De enigen die een gegarandeerd bestaan, dat wil zeggen inclusief sociale zekerheden hebben zijn de kunstenaars in dienstverband.

Deze personeelskosten, voornamelijk voor orkestmusici en acteurs, vormen een loden last op de kunstbegroting. Dat daar ontslagen gaan vallen, lijkt onvermijdelijk. De minister heeft zijn beleidsvoornemens kenbaar gemaakt: De nieuwe komedie en proloog moeten verdwijnen om 4,5 mln. gulden te kunnen bezuinigen. De provinciale orkesten moeten fuseren. Wat de besparingen daar zullen zijn is niet bekend, wel wat de gevolgen zullen zijn. Van Doorn heeft in 1976 in zijn nota-orkenstenbestel juist een taakverbreding voor de orkesten voorgesteld. De financiële verantwoordelijkheid voor die uitgebreide taken, educatieve diensten en koorbegeleidingen, wil de rijksoverheid nu niet meer dragen. Een beleidswijziging dus. Het is een illusie te denken dat de provinciale en gemeentelijke overheden deze taken geheel zullen kunnen overnemen. Tellen we daarbij op de dat bijvoorbeeld de Stichting het Schoolconcert het het lopende begrotingsjaar met een half miljoen en volgend jaar met een miljoen minder moet doen, dan betekent dat dat de schoolconcerten in Nederland grotendeels zullen gaan verdwijnen. De bemiddelingsfunctie van deze stichting tussen de scholen en de kamermuziek wordt volledig weggesneden met als gevolg dat de musici die op deze wijze een deel van hun inkomen verdienen nu een beroep op de gemeenschap gaan doen. In 1982 zullen de uitgaven op de kunstenbegroting 15 à 20 mln. B minder zijn dan vorig jaar. De lagere overheden komen daar nog eens bovenop met een bezuiniging van ongeveer 28 mln., hetgeen neerkomt op een teruggang van ca. 47 mln. gulden. Terwijl tegelijkertijd de kosten van voorstellingen (materiaalkosten, decors en kostuums, huur van bussen, repetitieruimtes, verzekeringen etc.) blijven toenemen. De VNT (Vereniging van Nederlandse Toneel Gezelschappen) en de VSCD (Vereniging van Schouwburg- en Concertgebouw Directeuren) hebben de gevolgen uitgerekend in hun rapporten Vallende Dominostenen en Theaterprogrammering. Ik zal die cijfers niet herhalen. Maar op korte termijn zullen de theatermakers geen podium meer hebben, aangezien de schouwburgen hun producties niet meer kunnen afnemen.

Dat heeft tot gevolg dat er minder geld van de schouwburgen naar de toneelgezelschappen vloeit, waardoor opnieuw het productiebudget zal worden verkleind. Als de huidige trend zich voortzet, dan is voor een aantal gezelschappen op 1 september 1985 het productiebudget geheel op.

Slecht perspectief

Het zijn echter niet alleen de podiumkunsten die onder de bezuinigingen hebben te lijden. Bezuinigingen die dat is de algemene grote klacht,

2
zo ongecoördineerd verlopen. Er is nauwelijks overleg tussen de verschillende overheden, hetgeen met het huidige systeem van koppelsubsidies betekent dat een vermindering van de geldstroom van de lagere overheden automatisch inhoudt eenzelfde percentage vermindering van rijkswege. Voor de schouwburgen kan dat als volgt worden geadstrueerd: Een teruggang van 10% in het budget impliceert een teruggang van 50% in het productiebudget. Ik zeg al dat de bezuinigingen niet alleen de podiumkunsten treffen. Het is een oude klacht dat de conservering van het Nederlandse cultuurbezit in de musea achterloopt. Op dit moment dreigt dit achterlopen over te gaan in gevaar lopen. In het Amsterdamse Rijksmuseum zijn al schilderijen in zo'n slechte staat, dat zij om die reden niet meer kunnen worden geëxposeerd. Het is een bedreiging die nauwelijks valt te overzien omdat een latere inhaalmanoeuvre extra duur zal worden.

Sluiten

Iedere museumdirecteur staat dan ook voor de gewetensvraag. Mag ik het aankoopbeleid-budget verminderen ten behoeve van de conservering? Een onmogelijk probleem juist bij de moderne beeldende kunst. Als er op aankopen wordt gekort betekent dit

...maar ook van acteurs vormen een loden last...

dat kunstenaars die voorheen van hun werk konden leven, nu een beroep op de gemeenschap (sociale zaken) gaan doen. Een ander gevolg is dat de musea een dag gaan sluiten, en juist op die doordeweekse dagen hebben zij een hele belangrijke publieksgroep: de scholieren. Eén dag sluiten betekent een vermindering van ongeveer 25% aan museumlessen voor deze groep. Het verhaal is eentonig, maar de situatie die daaraan ten grondslag ligt is niet anders. Het is juist de rijksoverheid die een beleid kan voeren waarbij verschillende departementen worden betrokken. Een beleid dat primair is gebaseerd op artistieke grondslagen. Pas dan hoeven we geen verstoppertje meer te spelen. Als er dan een aantal orkesten fuseert, of toneelgezelschappen verdwijnen -hoe afschuwelijk dan ook- is dat te verdedigen. Maar de voorwaarde zal zijn dat de vrijkomende gelden wel besteed moeten worden aan die groepen kunstenaars die nu leven tussen het minimum-inkomen en de sociale dienst. Zelfs al kan de minister zoals hier voorgesteld een budgettair-neutraal beleid in Den Haag niet verkopen, dan blijft het wel zijn taak ervoor te zorgen dat er binnen de kunsten geen arbeidsplaatsen verloren gaan. In december 1981 hield het Ministerie van Sociale Zaken een peiling naar de geregistreerde werkloosheid in de verschillende sectoren van de kunst.

Men kwam op een totaal van bijna 4000!! De totale beroepsgroep kent daarmee een werkloosheidscijfer dat tussen de 20 en 25% ligt. Als de bezuinigingsoperatie in dezelfde snelheid doorgaat zal dat percentage dit komende seizoen met 18% toenemen.

Tot slot wilde ik even de orde van grootte van de bedragen noemen waarover we spreken. In de periode 1970-1980 was de reële stijging van het kunstbudget op rijksniveau (d.w.z. na aftrek van de gemiddelde loonstijging) 15%, en bedraagt nu ca. 220 mln. gulden. Ter vergelijking noem ik de werkgelegenheidscreatie in de kwartaire sektor als geheel: 42%. Het merendeel van die 15% reële stijging ligt overigens in het eerste deel van het afgelopen decennium.

Op grote voet

Als de kunsten de uitgaven van het rijk met gelijke tred hadden gevolgd sinds 1977, was er op dit moment 75 mln. meer beschikbaar geweest. Wie nog steeds het standpunt huldigt dat de kunsten de afgelopen jaren op te grote voet hebben geleefd, heeft het echt bij het foute eind. De begroting van de directie kunsten van CRM bedraagt minder dan 0.2% van de totale rijksbegroting. Daarom mag er niet op kunsten worden bezuinigd, hetgeen niet wil zeggen dat er niet moet worden omgebogen, want de kunsten hebben de afgelopen jaren een explosieve groei te zien gegeven; speciaal de niet traditionele en kleinschalige kunstuitingen. Wie dit alles in ogenschouw neemt kan tot geen andere konklusie komen dat bezuinigingen in de kunsten niets oplost, daarvoor is het bedrag te marginaal, maar wel heel veel kapot maakt dat de afgelopen jaren is opgebouwd.

Dit artikel is geen woordelijk verslag van het gesprek tussen André van der Louw, leden van de fractie, het partijbestuur en vertegenwoordigers van de werkgroepen. Het stipt wel een aantal punten aan die in de discussie in de werkgroepen hebben gespeeld. Onderwerpen die in deze inleiding niet aan de orde zijn geweest, maar wel in bovengenoemd gesprek aan de orde zijn geweest, zijn: Moet er een aparte wet voor de kunst komen? Deze problematiek werd bekeken in het licht van de door de PvdA voorgestelde kaderwet specifiek wel zijn. Een ander belangrijk onderwerp is de Beeldende Kunstenaars Regeling (BKR, in de wandel ook wel de kontraprestatie genoemd). Deze punten vragen aparte beschouwingen die het kader van dit artikel te buiten gaan. De belangrijkste konklusie moet luiden dat het noodzakelijk is dat de dialoog tussen de wereld van de politiek en die van de kunsten binnen de Partij van de Arbeid wordt voortgezet: het is de enige manier om tot verantwoordelijke ombuigingen te komen. ●

FOTO "EN FACE"

een relatie onder hoogspanning kunst en socialisme:

'Ik heb een keer de Volharding op een PvdA-congres laten spelen, twee jaar geleden. Een niet zo moeilijke opstap, maar toch eigenwijs. Ze zijn heel gemengd ontvangen. Ik heb op ons partijbureau nog maandenlang grappen moeten horen als: 'Yvonne, ze hadden zeker hun muziek omgekeerd staan'. Toch ben ik blij dat ze daar gespeeld hebben'.

Aan het woord is Yvonne van Baarle, ex-studiedeskundster van de Wiardi Beckmanstichting, het wetenschappelijk bureau van de PvdA, en sinds begin augustus van dit jaar algemeen secretaris van de Raad voor de Kunst.

In de eerste hoedanigheid schreef ze een boekje over kunst- en cultuurbeleid onder de titel: 'De kunst van het socialisme'. Een titel die ze zelf omschrijft als 'dubbel en uitdagend', want ze opteert voor de sociaal-kritische functie van kunst, kunst die vernieuwend is. 'Dat zou ik de kunst van het socialisme willen noemen, maar het is natuurlijk heel jammer dat dat niet de kunst van het socialisme is. Ik zou graag de politici en zeker ook mijn partijgenoten duidelijk willen maken dat ze juist van die vernieuwende kunst in bezuinigingstijden af moeten blijven. Want die 'vrij besteedbare ruimte' bij kunst betekent iets heel bijzonders. Maar dat is moeilijk over te brengen'.

Soms lijkt de sociaal-democratie het monopolie te hebben op het gebied van de cultuurpolitieke discussie. Den Uyl gooide drie jaar geleden tijdens de uitreiking van de P. C. Hooftprijs aan Remco Campert olie op het vuur, en sindsdien zijn de polemische pennevruchten niet van de lucht. Dit is trouwens geen nieuw verschijnsel in sociaal-democratische gelederen. Bijna een eeuw geleden werden in De Nieuwe Gids de degens gekruist tussen de socialist Van der Goes en Kloos en de Tachtigers Van Eeden en Van Deyssel. De vraag was of kunst en socialisme wel verenigbaar waren. Zoals een goed Tachtiger betaamde werden individualisme en socialisme tegenover elkaar gezet, met als gevolg dat Frederik van Eeden constateerde dat een artiest geen socialist kon zijn.

Het WBS-boekje dat Van Baarle schreef is bepaald niet van polemische aard. Het is eerder een poging de kluwen te ontwarren die de cultuurpolitieke discussie en het beleid kenmerkt. Deze intentie combineert ze met een oproep aan de politici: 'Het wordt tijd het eco-

nomisch keurslijf van ons af te werpen en de eenzijdige belichting vanuit de economie op de problemen van het menselijk bestaan te doorbreken. Ieder probleem heeft naast een economisch een cultureel aspect'. Want ook 'de socialistische beweging heeft door haar gepreoccupeerdheid met de economie tot op heden het probleem van de culturele preferenties van mensen links laten liggen'.

Aan de hand van een historische beschouwing constateert ze dat kunstbeleid niet veel verder komt dan het regelen van detailproblemen, dat een theoretische achtergrond ontbreekt, dat weinig rekening wordt gehouden met een verscheidenheid aan culturele leefstijlen onder de bevolking, dat het de zorg is van een kleine groep en dat een breed draagvlak in de samenleving niet aanwezig is. Het is een kunstbeleid waaraan ook socialisten meewerken omdat ook zij weinig houvast hebben aan de verschillende motivaties, doelstellingen en middelen voor de formulering van een eigen socialistisch kunstbeleid.

Om allerlei beleidsduidelijkheden te verhelderen presenteert ze vier denkmodellen, die kunnen dienen ter legiti- mering, ter rechtvaardiging van kunstbeleid. Voorop staat voor haar het onderscheid in objectivistische en subjectivistische legitimeringen. De objectivis-

Een interview met Yvonne van Baarle, auteur van 'De Kunst van het socialisme'

tische leidt tot twee modellen: een absolutistisch en een realistisch.

De subjectivistische legitimering leidt tot twee andere modellen: een kritisch-rationalistisch en een darwinistisch model.

In het *absolutistische model* wordt uitgegaan van objectief kenbare waarden op de vervulling van deze functie toe- zien. Voorbeelden van deze visie kan men vinden bij de AJC met haar cultuursocialisme uit de jaren twintig waarin culturele vorming en verheffing van de arbeider centraal stonden.

Het *realistisch model* gaat uit van objectief kenbare waarden die in deze wereld in de vorm van natuurlijke functies empirisch gevonden kunnen worden. Empirisch kan worden vastgesteld welke 'natuurlijke' behoeften er bij mensen bestaan. Aan de hand van empirisch onderzoek kan worden vastgesteld of bepaalde kunst zijn natuurlijke functie kan vervullen. Een instituut als het Sociaal Cultureel Planbureau zou dit onderzoek kunnen verrichten. In tegenstelling tot de zojuist genoemde absolutistische redeneringen valt er volgens de subjectivistische niets absoluuts over kunst te zeggen. Het is een individuele zaak. Ze maakt de weg vrij voor een pluriforme cultuur.

Twee modellen vallen hierbinnen te onderscheiden.

Het *kritisch-rationalistische model* veronderstelt dat het wenselijk is dat mensen ten aanzien van bepaalde waarden een positieve gezindheid ontwikkelen. Waardering van kunstwerken is een kwestie van smaak. Kunst kan een pedagogische functie hebben: toetsing van een eigen esthetisch oordeel aan dat van anderen kán leiden tot inzicht in vruchtbaarheid van andere levensvormen.

En tenslotte veronderstelt het *darwinistische model* dat het wenselijk is dat mensen vorm kunnen geven aan die waarden die zij voor zichzelf willen kiezen. Kunst is wat tenminste één mens kunst noemt. Niemand kan aan kunst een pedagogische functie toeschrijven voor anderen. Volgens van Baarle sluit dit laatste model het beste aan bij wat de huidige beleidspraktijk te zien geeft: geen dwingende opvatting over kunst en een weinig systematische beleidsvoering. Het profijtbeginnsel is een exponent van deze visie.

De modellen sluiten elkaar in theorie uit. In de praktijk, ook in die van de sociaal-democratie, blijken deze modellen echter door elkaar te lopen. Niets om wakker van te liggen, maar waar het om zou gaan is een systematiek in het denken van beleidsmakers te bevorderen. Yvonne van Baarle constateert nog een ander probleem: 'Er zijn natuurlijk leden van de PvdA of PvdA-stemmers die zich heel verwant voelen met de sociaal-kritische kunst. Maar het gaat juist om de beleidsmakers, de wethouders, de kamerleden. Hun afstand tot kunst vind ik heel groot. En dan heb ik almaar de behoefte om duidelijk te maken dat er toch iets is met die kunst waar ze heel zuinig mee om moeten gaan. Ik heb nu dus met dit boekje geprobeerd om dat voor hen op de meest gemakkelijke wijze, schriftelijk en beargumenteerde op papier te zetten'.

Sociaal-kritische kunst

Binnen je boekje baken je de vier modellen zo sterk af dat je bijna niet meer op iets anders kunt uitkomen dan op het kritisch-rationalistische model, waar je zelf uiteindelijk voor kiest. Zelfs als je geen sociaal-democraat bent zou je daar op uit moeten komen?

Yvonne van Baarle: 'In theorie is dat ook zo. Ik denk dat heel veel mensen zich zullen bekennen tot dat model. Maar als politici in de praktijk bezuinigen, dan zie ik toch dat het niet zo geponeerd wordt. En als er in de Tweede Kamer volksvertegenwoordigers zitten die niets anders doen dan de wens van het volk representeren, ja, dan heb je een ander model dan het kritisch-rationalistische. Ook het absolutistische model kom ik tegen, ook bij de Raad voor de Kunst. Mensen die zo goed voor zich zelf weten wat kwaliteit is en wat niet, die ontmoet ik dagelijks. Die kunnen altijd aangeven wat goed is voor mensen'.

Jij kiest voor sociaal-kritische kunst. Hoe verhoudt zich die keuze tot het kritisch-rationalistische model dat je beschrijft?

'Ik vind dat de sociaal-kritische functie van kunst uitstekend past in het kritisch-rationalisme, dat bijvoorbeeld actuele ontwikkelingen op een andere manier kan laten zien dan via partijprogramma's. In het verleden, bij de AJC en de SDAP, werd meer de pedagogische kant van kunst voorop gesteld. In de AJC werd de Jugendstil als mooiste vorm gepresenteerd. Dat hield ook weer mensen af van andere vormen. Daar werd je niet mee geconfronteerd. Ik had me ook voor kunnen stellen dat de veranderingsgezinde kunst, de meest extreme vormen van die tijd, binnen de AJC was gebracht, en op die manier tot opvoeding had bijgedragen. Maar dat is natuurlijk napraten. Ik zie natuurlijk ook dingen niet die mensen in het jaar 2000 weer zullen zien.'

Op het moment dat je zegt dat die sociaal-kritische functie belangrijk is, om

dat die mensen een andere blik kan geven op hun omgeving, dan is dat toch ook weer een bepaalde ideologie. Hoe weet je dat een dergelijke kunst goed is voor mensen?

'Ik kan wel enige vooronderstellingen van mij op tafel leggen. Die kun je dan doorprikken als je wilt. Een samenleving is enorm dynamisch, zeker met de huidige technologie die op je afkomt, en mensen lopen daarbij achter. Ze zijn ook geneigd zich meer veiligheid te gunnen dan goed voor ze is. Ik zie dat ook in de partronen die we opzoeken of dat nu werken is of in het gezin. Ik denk dat daar ontzettend veel tegendruk voor nodig is, om te laten zien dat dat één vorm is, één mogelijkheid om je op te stellen. Mensen hebben heel snel de neiging om dat als dé mogelijkheid te zien'.

Desondanks kun je je afvragen waarom dat eigenlijk goed is voor de mensen. Als je de geschiedenis de revue laat passeren dan zie je toch dat mensen de neiging hebben op het materiële gefixeerd te zijn. Waar komt dan de pretentie vandaan dat bewegingstheater beter is voor de mens dan een surfplank?

'Ik ben vrij pessimistisch over de ontwikkelingen die er gaande zijn. De commercie probeert een gemiddelde te pushen. Dat zijn surfplanken, dingen die gemakkelijk toegankelijk zijn. Daarom vind ik dat je de kunst moet verderdigen, voor het tegenwicht. Ook al omdat later vaak weer blijkt dat allerlei ontwikkelingen uit de kunst worden overgenomen. Maar dat is heel moeilijk te bewijzen. Want dan wordt er tegen mij gezegd: Yvonne, die zoveel mensen plezier doet, die weegt toch zwaar op tegen de muziek van Schönberg, waar nog nooit iemand van gehoord heeft. Ik kan het ook niet bewijzen. Wat ik probeer in het boekje is op een strakke manier die sociaal-kritische functie te omschrijven. En dan hoop ik dat ik gelijk heb. Maar er blijft almaar over geschreven worden omdat niemand er uit komt. Dat draagt ook bij tot de legitiemerings van kunst. Maar dan moet het wel openbaar gebeuren, zodat iedereen zich ertegen af kan zetten.'

Het probleem is dat je discussie over cultuurbeleid door die modellen kan verhelderen, maar daarmee wordt de kloof tussen publiek en lastige kunstvormen nog niet overbrugd?

'Nee, daar heb ik geen antwoord op in dit boekje. Eerst moest ik uitmaken: waarom kunst? Met een definitie komen we er niet. Terwijl iedereen dat graag wil. Politici willen ook graag definities. Maar ik vind dat in mijn boekje argumenten staan om die lastige kunst waar niemand iets van moet veilig te stellen. En dat zou ik sociaal-democraten willen ingeven, die dat anders ook niet onmiddellijk zouden doen. Wat ik vrij beslisbare ruimte noem, dat is voor mij sociaal-kritische kunst. Ik geloof dat je daar in grote lijnen die term voor mag

gebruiken. Volgens mij is de term sociaal-kritische kunst tot nu toe op een andere niet goede wijze gebruikt. Als je de term sociaal-kritische kunst gebruikt dan denk je toch aan het sociaal-realisme in Rusland. Nou als er iets niet kritisch is, is het dat wel. Daar gaat niet die werking van uit die ik sociaal-kritisch noem en die ik belangrijk vind.'

Cultureel Pluralisme

Kies je nu alleen maar voor dat kritisch-rationalistische model? Dat is toch strijdig met een cultureel-pluralistische visie? Je maakt ook ergens de vergelijking met Rembrandt: dat zou geen kunst meer zijn maar cultuur.

'Het is goed om daar mee kennis te maken. Die moet er ook zijn als onderdeel van die pluriformiteit. Je kunt spreken over sociaal-kritische kunst, en dan bedoel ik de moeilijkste, de walgeijkste, de pijnlijkste en over het culturele erfgoed dat je op een amusementsachtige manier kunt presenteren maar dat hoeft niet sociaal-kritisch te zijn. Toch vind ik dat je opera's, toneelstukken en beeldende kunst uit het verleden op een heel sociaal-kritische wijze kunt presenteren. Ik pleit ervoor om dingen uit het verleden een sociaal-kritische functie te geven. Maar juist in tijden van bezuinigingen kom je dan in de problemen, omdat je te weinig geld hebt om alles te kunnen. Politici begrijpen niet dat ze daar vanaf moeten blijven. Dat is ook met die filmpot en kunstvernieuwend projecten gebeuren.'

Er bestaat toch ook een enorme kloof tussen politici en de praktijk van de uitvoerende kunstenaars?

'Ja, men is in het dagelijks leven met totaal andere zaken bezig. Daarom zie je ook twee gescheiden circuits die allebei bezig zijn met nuttige dingen. Maar politici hoeft je niet eerst inhoudelijk in die kunstwereld te introduceren. Want dat zou natuurlijk het mooiste zijn wanneer ze dat vanzelf in hun denken in hun emoties meenemen als ze in de Tweede Kamer zitten te praten. Zo is het niet. Die weg is veel te lang. Dan heb je het ook over kunstzinnige vorming en onderwijs. Daar moet je generaties op wachten. Daarom moet je proberen politici toch maar in hun eigen denken te beïnvloeden. Je moet ook als Raad voor de Kunst met ze in discussie blijven gaan. Je kan ook zeggen: ga met een politicus naar het Werkteater maar zo gaat dat niet.'

Je hebt het op een bepaald moment over de dominantie van de economie ten opzichte van de cultuur. Je concludeert dat er een culturele wetenschap zou moeten komen. Kun je dat toelichten?

'We zouden de dingen die we weten beter moeten systematiseren. In de 19e eeuw was Victor de Stuers de eerste die zich op het departement met kunstbeleid bezig hield. Maar zoals vele anderen hield hij zich slechts bezig met zijn

persoonlijke voorkeuren. Hij had geen oog voor vernieuwingen. Men handelde maar. Bij de economie is dat in het verleden ook zo gegaan, denk ik. Maar veel eerder dan met het culturele denken is men naar de theorievorming over gegaan. Praktische handelingen is men in theoretische modellen gaan gieten. Het zou mooi zijn als je die PvdA wat meer achtergrond kon geven om zijn kunst- en cultuurpolitiek wat meer voedingsbodem te geven.

Yvonne van Baarle: geen eng socialistisch standpunt

In sociaal-democratische kringen heeft het begrip 'maatschappelijke relevantie' in verband met kunstpolitiek nogal veel opgeld gedaan. Hoe verhoudt zich dat nu tot jouw kritisch-rationalistische model?

'Ik wil dat woord nooit gebruiken. In het boekje heb ik het bewust ook niet gebruikt. Als ik er wel over geschreven had dan had ik gezegd dat alles wat mensen denken en doen maatschappelijk relevant is. Je kunt niet zeggen als het figuratief is dan is het maatschappelijk relevant en als het abstract is dan is het dat niet. Ik kan niets met die term en ik wil hem zo gauw mogelijk kwijt. Wat ik wel vind is dat je kunstenaars dingen kunt laten maken die veel meer voor een maatschappij betekenen. Maar dat heeft niets met maatschappelijke relevantie te maken maar bijvoorbeeld met de uitvoering van de BKR. Het is toch zonde dat er kunst gemaakt wordt die niet onmiddellijk te zien is, die opgeslagen ligt. Daarom kan ik me voorstellen dat je gaat formuleren wat voor kunst er per wijk, stad zou moeten zijn. Je zegt dan daar hebben we kunst bij nodig en daar vragen we kunstenaars voor. Ik denk dan ook dat je veel meer resultaat kan hebben van het geld aan kunst besteed, als je dat op een andere manier organiseert.'

Zo'n 1%-regeling sluit een beetje aan bij wat je voorstelt. Maar die werkt toch maar heel matig?

'Hoe meer opdrachten je vanuit de gemeente geeft, een eigen opdrachtenbeleid, een eigen aankoopbeleid, des te gemakkelijker zal zo'n 1%-regeling als vanzelfsprekend werken. Niet achteraf en niet op een gemakzuchtige wijze. Maar het is altijd de vraag wanneer je begint. En dan zit je in een vicieuze cirkel. Hoe meer zo'n partij als de PvdA dat soort dingen aan zijn wethouders zou willen doorgeven, des te gemakkelijker zoiets op gang gebracht wordt.'

Raad voor de Kunst

Je hebt dit boekje nu als Yvonne van Baarle bij de Wiardi Beckman Stichting geschreven, inmiddels werk je bij de Raad voor de Kunst. Heeft dat nieuwe gezichtspunten opgeleverd?

'Ik ben nu in de eerste plaats algemeen secretaris van de Raad voor de Kunst. Dat boekje schreef ik als medewerkster van de WBS. Het is niet toevallig, achteraf, dat de manier waarop ik over kunst schrijf heel goed spoot met het soort kunst waar de Raad zich sterk

voor maakt. Dat weet ik eigenlijk pas sinds kort. Wat ik in dat boekje voorsta, dat sta ik ook voor bij de Raad, en daar kunnen ze me niet van een eng socialistisch standpunt betichten. Ik vind niet dat ik dat heb. Je kunt je ook weer voorstellen dat sommige mensen in de PvdA dat standpunt van mij veel te liberaal zullen vinden. Want ik heb dat kritisch-rationalisme natuurlijk heel erg uit de Verlichtingstijd opgedaan. En het socialisme en het liberalisme hebben beide hun wortels in die Verlichting. Ik heb geprobeerd die wortels weer tot één boom te maken. Ik denk niet dat me dat in dank afgenomen wordt. Ik ben voor vrijheid van denken, ja, als dat liberaal is...

Het begrip socialistische cultuurpolitiek zegt jou niets in dit verband?

'Ja, wel socialistische cultuurpolitiek. Ik vind dat ik daar een bijdrage aan geleverd heb, maar ik ben niet bezig met het formuleren van een socialistische cultuur.'

Maar zoals jij een socialistische cultuurpolitiek formuleert zullen een heleboel VVD-ers het met je eens zijn.

'Ja, dat is zo. Maar ik moet er nog eens goed over nadenken in hoeverre dat erg is. Ik ben het oneens met het economisch beleid van de liberalen, maar op het gebied van geestesproducten, ook kunst hebben we zeer veel met elkaar gemeen. Maar je moet niet vergeten dat ook het darwinistische model veel in VVD-kringen gehanteerd zal worden. Laten opkomen wat zichzelf kan bewijzen. Lukt dat niet, dan hebben we pech gehad. Zo gaat dat in de natuur ook. Vanuit die optiek voel ik mij daar dan weer minder mee verwant.'

Het feit dat je zo'n gekleurd verleden hebt, en nu secretaris bent van de Raad, maakt dat dat mensen nu anders tegen de Raad aankijken?

'Ik merk dat nog niet, en ik vind ook dat wat mijn houding betreft daar geen opmerkingen over gemaakt zouden kunnen worden. De praktijk zal moeten leren dat ik niet op partijen gericht ben. Ik vind dat iedereen zijn eigen voorkeuren mag hebben. Ik heb er ook niets op te leggen, ik ben daar ondersteunend bezig. Mijn taak ligt meer op het formele dan op het inhoudelijke vlak. Ik maak een duidelijke scheiding tussen procedureel toezicht en inhoudelijk toezicht. Met dat laatste houd ik mij niet bezig.'

Zie je nog een bepaalde taak weggelegd voor de vakbeweging of Kunstebond met betrekking tot de cultuurpolitiek discussie, of zeg je laat die zich nou maar keurig met arbeidsvoorwaarden bezig houden?

'Wat de Kunstebond nu doet vind ik heel voortreffelijk. De kunst beter institutionaliseren in de vakbeweging en andere vakbondsleden laten weten dat er kunst is. Veel zendingswerk. Naar buiten toe heeft de Kunstebond laten zien hoe het zit met de arbeidsplaatsen die op de tocht staan.

Soms zullen de Raad en de Kunstebond sporen, soms niet omdat je vanuit verschillende invalshoeken met die kunst bezig bent. Die momenten dat je wel dingen samen kan doen moet je de komende tijd heel goed opzoeken. Het is goed om de bevolking te verkondigen hoe slecht het ervoor staat. Maar op het moment dat bijvoorbeeld de Kunstebond over het orkestbestel gaat zeggen hoeveel arbeidsplaatsen daarmee verloren gaan als die herstructurering doorgaat op de manier zoals CRM dat voorstelt, dan kun je niet verwachten dat de Raad dezelfde geluiden laat horen. Want die heeft een advies uitgebracht waarin ook arbeidsplaatsen op de tocht komen te staan. Met het geld dat je dan weer binnenhaalt als orkesten zich samenvoegen, zou je weer nieuwe dingen willen doen. Daar moet je ook op toezien.

Maar daar kijk je als Raad en Kunstebond verschillend tegen aan. Dat moet ook kunnen.

Ik hoop dat het er de komende tijd weer inzit, zoals in januari gebeurd is, dat vanuit verschillende organisaties een adres aan het parlement is gestuurd. Dat was fantastisch. Ik hoop dat zoiets in de toekomst weer kan.'

Hoe gaat nu de discussie binnen de PvdA verder?

'Ik hoop dat tijdens de discussie op 23 oktober bij de Beckmanstichting geconstateerd kan worden dat er een aantal dingen in mijn boekje zitten waar men het over eens kan worden. Zelfs dat weet ik al niet. Maar er zal toch via uitwisselingen en discussies een richting voor het kunstbeleid van de PvdA bepaald moeten worden. In eerste instantie heb ik met het boekje getracht de discussie binnen de PvdA op gang te krijgen. Dat gebeurde tot nu toe zeer hap-snap. Ik hoop ook dat het partijbestuur wat dingetjes op wil pakken, wat werkgroepen wil maken die bijvoorbeeld het partijbestuur adviseren. Ik wou dat er wat continuïteit ging ontstaan. Heel actueel is natuurlijk toch om de PvdA bij te staan in tijden van bezuinigingen. Je maakt altijd vuile handen. Maar er moeten mensen zijn die zullen zeggen blijf in godsnaam daar en daar vanaf. Want als je dat gaat aanpakken heeft dat de meest negatieve effecten op de hele ontwikkeling.'

**Hans Olink
Digna Sinke**

de strategie in de praktijk

EEN INTERVIEW MET EEN WETHOUDER UIT EEN MIDDELGROTE STAD

„zonder BKR geen vernieuwing“

Hans van Beers

Op 23 oktober vond er een studiedag plaats naar aanleiding van het boekje 'De kunst van het socialisme' van Yvonne van Baarle. De dag was georganiseerd door de Wiardi Beckman Stichting en het bestuur van de Partij van de Arbeid.

André van der Louw hield een inleiding waarbij hij ervoor waarschuwde om niet alleen het theoretisch debat voort te zetten. 'De praktijk wacht daar niet op', zei hij. Juist omdat culturele en economische recessies elkaar kunnen verergeren, is het van belang om tegenkrachten te mobiliseren. Kunst is niet alleen voor zichzelf van belang, maar ook om mensen iets te kunnen bieden om zich mee bezig te houden – op wat voor manier dan ook – juist nu vrije tijd vaak noodgedwongen toeneemt.

's Middags werd er in twee werkgroepen verder gediscussieerd over twee belangrijke thema's uit het boekje: de vier modellen, en de sociaal-kritische functie van kunst (zie Kunstenkrant no. 9). Kortom: een dag met natuurlijk veel spraakverwarringen, maar ook met een grote levendigheid. Daarbij was het toch wel jammer en tegelijk heel tekenend dat de kopstukken van de Partij van de Arbeid vrijwel geheel ontbraken.

Terwijl het interview met Yvonne van Baarle in het vorige nummer van de Kunstenkrant vooral een mogelijke theorievorming rond het thema kunst en sociaal-democratie belichtte, is het misschien goed om de medaille even helemaal om te draaien naar de praktijk. De praktijk ook, die op de studiedag heel goed vertegenwoordigd was in de personen van wethouders van kleinere of grotere steden met kunstzaken in hun portefeuille, afkomstig uit de PvdA. Eén van die aanwezigen was Hans van Beers, inmiddels een paar maanden ex-wethouder, uit 's Hertogenbosch. Een paar dagen voor de studiedag hadden we een gesprek met hem. Hans van Beers is mede-oprichter van

Pinkpop (1967), en is de afgelopen acht jaar wethouder geweest voor de PvdA in Den Bosch. De laatste 4 1/2 jaar was hij ook belast met kunstzaken.

Terwijl we aan de koffie zitten in een kamer met veel beeldende kunst aan de muur, bladert hij het laatste nummer van de Kunstenkrant door, en informeert of Boskamp nog steeds voorzitter van de Kunstenbond is. We zeggen dat de man in kwestie Boswinkel heet.

'Zit ie stevig in het zadel, of niet? Of is dat bij de vakbeweging nooit zo'n punt?'

We beamen dat voorzichtig.

'Ik heb hem gezien tijdens het popsymposium en in Sonja's Goed Nieuws Show, en toen beweerde hij gewoon dat kunst en kwaliteit niets met elkaar van doen hadden. De Kunstenbond maakt zich toch belachelijk als ze zegt dat kwaliteit geen punt is. Dat is toch hetzelfde als de houtbond zou zeggen: als je timmerman bent hoef je niet te kunnen timmeren. Als de Kunstenbond de discussie over kwaliteit ontloopt, scoort ze toch ook slecht bij de kunstenaars. Ik heb wel eens contact met die jongens en meisjes, maar die zeggen ook: zo winnen we de oorlog nooit.'

Theoretisch kader

Hans van Beers ziet het boekje van Yvonne van Baarle inderdaad wel als de basis voor het kunstbeleid zoals je dat als sociaal-democraat dient te voeren. Juist omdat ook in de eigen beweging een aantal mensen moeilijk te overtuigen is, hebben de beleidsmakers behoefte aan een theoretisch kader.

'Daar kwam bij dat de PvdA zich vanaf pakweg 1968 dreigde te ontwikkelen als een anti-kunst-partij door het begrip maatschappelijke relevantie. Kunst moest óf maatschappijveranderend zijn óf populistisch. Je hebt een tijd gehad dat alle vormingswerkers vertelden dat Proloog het beste theater van de wereld was, en dat je al het andere moest opdoeken. Maar er zijn ook een heleboel mensen in de PvdA geweest die zeiden dat je alleen die kunst moest behouden die het door-

snee-electoraat wenst: harmonie, fanfare, accordeonverenigingen enzovoorts.'

Van Beers vindt de economische kracht van cultuur een niet onbelangrijk facet, dat vaak niet meegerekend wordt.

'Het denken over musea is bijvoorbeeld heel anders dan tien, vijftien jaar geleden. Toen waren het plaatsen waar je fraaie dingen conserveerde, en nu hebben musea veel meer een plaats gekregen in het recreatieve, toeristische, educatieve en sociale denken en doen. Op het scheiden van de markt heb ik nog voor elkaar gekregen dat er vier miljoen geïnvesteerd wordt in een nieuw provinciaal Noordbrabants museum. Want we denken dat Den Bosch dan een attractie heeft die op den duur kan concurreren met pretparken. De mensen komen naar de stad, doen misschien hun inkopen, eten een hapje, drinken een borreltje, gaan tussen de middag naar de bioscoop. Neem nou de Sint Jan hier, een monument van allure, een kathedraal in goede conditie, waar ontzettend veel geld in is gegaan. Wil je zo iets van gelijk formaat zien, dan moet je 500 kilometer reizen. Daar komen natuurlijk bussen mensen heen'.

Is dat een argument waardoor je het CDA ook meekrijgt?

'Het CDA is hier een partij die vrij aardig in de gaten heeft hoe de maatschappij in elkaar zit. Ze loopt nooit voorop, maar ze is hier geen remmende factor, zoals op regeringsniveau, en ook wel in andere plaatsen. Stadspromotie als argument voor cultuurbeleid, daar zijn ze zeer gevoelig voor. De fractievoorzitter hier is Van Heumen, de nationale hockey-coach. Dat is een jongen die veel van de wereld heeft gezien en die zegt: we moeten niet zeuren over een paar ton, we moeten dit gewoon doen, dat is belangrijk voor onze stad. Want, zegt hij, als ik in Rome ben op de ambassade of zo dan zeggen ze daar: Den Bosch, o ja internationaal vocalistenconcorso. Dat is dus een argument dat

het wat gemakkelijker maakt een agressief beleid te voeren. De VVD in deze stad is ook aanmerkelijk minder patjepejerig dan in veel andere plaatsen'.

Wat zijn nu uw uitgangspunten voor kunstbeleid?

'Laat ik voor het theoretische deel verwijzen naar Van Baarle en trawanten, maar strategisch heb ik de zaken aardig op een rijtje gezet. Voor het hele gemeentebestuur hebben we een programmastructuur ontwikkeld, in het kader van het integraal beleidsplan. Heel ingewikkeld, heel saai, en gortdroog, maar methodisch heel goed bruikbaar bij overheidsbestuur. Alle sectoren van de gemeentelijke bemoeienis hebben we vastgelegd in hoofddoelstellingen en subdoelstellingen etc. Voor de kunstsector is dat rond 1978 gebeurd'.

Uitgangspunten

'We hebben gezegd: in de eerste plaats mochten we ervoor zorgen dat kunst zich in autonome zin kan ontwikkelen.

Ten tweede moeten we de dingen uit het verleden die aantoonbare kwaliteit hebben, conserveren.

Ten derde moeten er zoveel mogelijk mensen meedoen. Niet in de zin van iedereen naar de schouwburg slepen, maar door het op zijn minst mogelijk te maken dat zoveel mogelijk mensen meedoen. En dat komt tot uitdrukking in het educatieve en publiekswervende beleid van de grote instellingen, en in het kunstzinnige vormingspakket.

De vierde poot is de amateuristische kunstbeoefening.'

'Door deze vier zaken op één lijn te zetten, zit je als wat verdachte – zeker in deze stad – PvdA-politicus toch wat minder in de verdachte hoek. Naast een inhoudelijke keuze is dit een strategische keuze. Als je zegt 'bewaars het goede' dan maak je meteen korte metten met het vooroordeel van: die jongens willen het Brabants orkest opdoeken en het Brabants museum, en die willen stoppen met monumentenbeleid want die willen alleen één- en tweehuishoudens en kraakpanden woonbaar maken.'

'Je moet ervoor zorgen dat je alles verkoopt vanuit een samenhangend en evenwichtig beleid, dat is de enige manier om te overleven. Experimentele kunst moet evenveel kansen krijgen als gevestigde kunst, ook in een provincie stad. Door amateurkunst op een bureaucratische manier te bevorderen met meer geld, neem je de wind uit de zeilen van die mensen die zeggen: waarom alleen de avantgarde. We hadden een ingewikkeld subsidiesysteem, dat hebben we vereenvoudigd. We hebben herverdeeld, maar iedereen kreeg meer. Het is natuurlijk ook een stukje legitimering naar onze achterban: die jongens en meisjes in de fanfares en drumbands zijn wel onze kiezers.'

Waar kwam dat méér geld vandaan?

'Dat wordt per begrotingsbehandeling beslist, zoals dat ook met de rijksbegroting gebeurt. Wij hebben niet zo'n verfijnde begrotingsbehandelingsystematiek, en achteraf bezien zeg ik: blij toe. Je kan

in onze begroting niet meteen zien ten koste van wat het gaat. Dat gaat wel steeds meer komen, want naarmate er minder geld is vraagt zo'n raad vaker: mogen we nou eens wat meer kiezen. Maar je moet niet vergeten dat ik – hoewel het de laatste jaren slecht ging – de goeie tijd heb meegemaakt. We hebben niet zoveel af hoeven te bouwen om nieuwe dingen te kunnen doen, maar dat wordt natuurlijk het verhaal van mijn opvolger. Het gemeentebestuur van Den Bosch heeft de korting op de rijksbijdrage niet ten laste gebracht van instellingen, ook voor '83 niet. Dat is landelijk vrij uniek. De gratis toegang tot musea hebben we voor '83 kunnen handhaven, en het pakket kunstzinnige vorming hebben we geweldig uitgebreid door een aantal educatieve medewerkers te plaatsen bij de verschillende creativiteitscentra, bij de bibliotheek en de schouwburg. En we zijn de activiteiten meer dan vroeger gaan richten op de buitenschoolse jeugd en op het lagere en middelbaar beroepsonderwijs. Nou is dat ook een vak apart, maar het begint redelijk te gaan'.

'De poot van het in stand houden van dingen komt in de praktijk neer op het in stand houden van het symfonieorkest, van een kunst- en cultuurhistorisch museum, en het subsidiëren van activiteiten die gericht zijn op het in stand houden van dialect, van heemkunde en van archeologie. En het archief. En een vrij behoorlijk gevoerd monumentenbeleid, maar dat is wat makkelijker verdedigbaar, want iedereen vindt dat die oude stad terug moet komen.'

BKR

'De dienst Beeldende kunst van de gemeente is één van de meest actieve. En omdat we de kunstuitelen een betere behuizing willen bezorgen, maar er ook het BKR-circuit willen onderbrengen, wordt die dienst uitgebreid. Want het is natuurlijk doodzonde dat die kunst op zolders blijft liggen. We vinden het belangrijk dat de mensen zien wat de gemeente koopt. De BKR hebben we altijd als een belangrijk element gezien, en niet alleen als een sociale regeling. Binnen de Nederlandse verhoudingen is het een van de weinige mogelijkheden voor het voeren van een kunstbeleid waar het beeldende kunst betreft. Zonder BKR in Nederland geen beeldende kunst vernieuwing. Met die BKR kun je in het kader van kunstbeleid nog veel meer dingen doen. Het gekke is dat de regeling in het algemeen gebruikt wordt voor het kopen van kunst, terwijl de geest van de regeling eigenlijk de omgekeerde volgorde had: opdrachten geven, dienstverlening, en als derde punt: kunst kopen. Je kan in het kader van stadsverfraaiing of -verbetering woonomgeving-opdrachten geven, je kan 4 of 5 kunstenaars een educatief beeldende kunst project laten opzetten. Als je een beetje actieve commissie hebt, en je gaat er politiek achter staan, en je hebt ook nog een actief kunstenaarsveld dat daar voor voelt, dan ben je al een heel eind. Aan de andere kant vind ik niet dat je kunstenaars opdrachten moet geven tegen hun zin in'.

Multifunctioneel

'Wat betreft de schouwburg is het beleid wat pluriformer. Dat is ook politiek vastgelegd in een beleidsnota: alles wat zich in Nederland aandient moet in beginsel hier te zien zijn.

Een staalkaart, wat betreft presentatie en programmering.

De schouwburg heeft namelijk vijf functies, en dat is tamelijk uniek: schouwburg, muziektheater, filmbedrijf met drie schermen, congresgebouw en feesthuis. In het beleid van zo'n accommodatie moet weer die evenwichtige formule tot uiting komen, waardoor veel mensen zich daar thuis voelen. Er gaat namelijk 4,5 miljoen bij, en dat wordt opgebracht door de Bossche bevolking. Ik vind dat je dan ook verplichtingen hebt. Maar het gemeentebestuur heeft geclaimd dat er 40 data vrij moeten blijven voor vernieuwende theateractiviteiten die je niet aan het begin van het jaar kan boeken'.

'Verder moet de schouwburg zich gaan ontwikkelen tot een faciliteitenbedrijf, bij mijn weten de eerste schouwburg in Nederland die dat doet. Dat wil zeggen dat we een bedrijfje gaan maken waar je equipment kan huren voor een zo laag mogelijke prijs: licht, geluid, practicabels etc. Dat geldt voor toneelgroepjes, maar ook voor popgroepen'.

'Iets anders is dat we als gemeente besloten hebben dat het geld dat we geven ook voor een deel aangewend mag worden voor podia buiten de schouwburg. Er zijn een paar vestzaktheaters in de stad die produkties kunnen brengen voor een klein publiek, met de faciliteiten van het faciliteitenbedrijf, betaald door de schouwburg – die dan ook de opbrengsten krijgt. Maar het voordeel is dat de schouwburg niet tegen vrij hoge prijzen gereserveerd hoeft te worden. Inhoudelijk en qua ambiance heel prima dus, en nog economisch op lange termijn ook'.

'Wat de popmuziek betreft geeft de gemeente wat steun in de richting van podiumbeurten. Een bepaald jongerencentrum kan bijvoorbeeld 12 keer een engelse groep laten spelen, maar ze hebben de verplichting om regionale groepen in het voorprogramma te nemen. Het gaat niet om grote bedragen, maar eerst was er niets. En ik heb gemerkt dat het politiek belangrijk is om duidelijk te maken dat je iets wil bevorderen, ook al gaat het om weinig geld. Dat geeft ook wat vertrouwen in de politiek. Het gaat erom dat je initiatieven ziet en laat zien dat je wel wat wil. Men accepteert dat dat niet gelijk kan. Dit in tegenstelling tot de opvatting bij het welzijnswerk. Daar is iedere politicus volstrekt ongeloofwaardig als hij niet onmiddellijk, gelijk met het indienen van de eis, deze honoreert. Een heel andere cultuur'.

Wat is nou het specifiek sociaal-democratische geweest in dit beleid?

'Ik heb me in het beleid kunnen herkennen omdat ik bijna al de vier elementen die ik noemde, afleidbaar vind van sociaal-democratische doelstellingen'.

Digna Sinke
Hans Olink

socialisme

de provincie

een interview met een provinciaal gedeputeerde,
tevens voorzitter IPO-cultuur

In onze pogingen het sociaal-democratische cultuurbeleid vanuit de praktijk te belichten stuiten we ditmaal op Jippe Hoekstra. Met hem komt een vaak onderschatte overheidslaag aan bod: de provincie. Sinds 2 juni 1982 is hij gedeputeerde voor de PvdA in de provincie Utrecht.

Een drukkende kerstfeer hangt over Utrecht als we laat in de middag, aan de vooravond van Kerstmis, naar het Provinciehuis lopen, dat gevestigd is in het gebouw waar eens de enige Nederlandse paus heeft gewoond. In de schaduw van de Domtoren. Op de portiers na lijkt het pand verlaten. Zijn zijn collega's waarschijnlijk de kerstboom reeds aan het optuigen, de heer Hoekstra echter is present en ontvangt ons in zijn kamer, waar zijn eigen kunstwerken voor een deel de wand sieren.

Schilderen deed hij vroeger veel, de laatste tijd komt hij er nauwelijks aan toe. Hij is dan ook full-time politicus geworden. Sinds hij jaren geleden aan de Academie

voor Beeldende Vorming studeerde om de MO-acte handvaardigheid te bemachtigen is het met zijn kunstproductie bergafwaarts gegaan. Hij werd stafmedewerker van de Nederlandse Stichting voor Kunstzinnige Vorming in Amersfoort. Hij constateert zelf ook dat het een keuze geweest is, want 'ik kan mijn tijd niet verder opdelen'.

Via afdelingsbesturen, lidmaatschap van de PvdA-partijraad, werd hij elf jaar geleden gekozen tot statenlid, en jaren later weer tot fractievoorzitter van de PvdA-fractie in de Staten van Utrecht.

Zijn brood verdiende hij als rijksinspector voor de kunstzinnige vorming, een baan die hij nu opgezegd heeft om zich full-time te kunnen wijden aan de cultuur, het onderwijs, de vorming, emancipatie, sport en maatschappelijke dienstverlening, kortom zijn portefeuille als gedeputeerde. Vanuit die hoedanigheid is hij ook voorzitter geworden van het Interprovinciaal Overleg voor Cultuur, kortweg het IPO-cultuur.

Het IPO is een overleg tussen de gedepu-

teerden van cultuur van de verschillende provincies. Vaak zijn er meer dan elf gedeputeerden, omdat de portefeuille van cultuur in sommige provincies in tweeën of drieën geknipt is.

Jippe Hoekstra: 'Het IPO is niet meer dan een overleg. Als we tot overeenstemming komen, moet een ieder weer terug naar zijn eigen provincie. Dat is een vrij lange weg. Maar het IPO probeert dus eerst consensus te realiseren voordat we met de rijksoverheid om de tafel gaan zitten'. Het is echter opvallend dat het overleg tussen rijksoverheid en het IPO, en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) zich beperkt tot het sociaal-cultureel werk, waar amateuristische kunstbeoefening en kunstzinnige vorming onderdeel van uitmaken.

Jippe Hoekstra: 'Toen ik als rijksinspector vertrok bij CRM heb ik gezegd, dat ik in elk geval bij de lagere overheden zou pleiten voor een gestructureerd overleg op het gebied van de kunsten. Integraal

overleg, en niet elke keer even een onderwerp nemen en de rest weer vergeten. De Directie Kunsten wenste me toen hartelijk succes, want ze zagen dat... nou, ze zagen dat wel als mogelijk, maar ik vraag me af waarom ze daar de afgelopen jaren geen gestalte aan hebben gegeven. Dat is jammer.'

Bij ontstentenis van een gestructureerd overleg tussen rijksoverheid en lagere overheden lopen de frustraties soms hoog op. Dit blijkt ook met name bij het warrige beleid door het ministerie gevoerd met betrekking tot de orkesten. De provincies worden daar als medesubsidiënt in het geheel niet in gekend. Zo blijkt ook uit een uitspraak van de provincie Utrecht: 'De minister walst over de lagere overheden heen, want die kunnen niet meer uitmaken wat nodig is voor hun regio op straffe van het verlies van rijksbijdragen' (Haagse Courant, 15 januari 1983).

Op het moment van ons interview lag er het voorstel van de minister het Utrechts Symphonie Orkest en Het Gelders Orkest te laten fuseren. Later werd bekend dat het USO en het Noordhollands Philharmonisch Orkest op eigen initiatief plannen ontwikkeld hebben voor samenwerking.

Derhalve vroegen wij Hoekstra nog of de fusie tussen het USO en het HGO al rond was.

Jippe Hoekstra: 'Nee hoor, en als het aan mij ligt komt die er ook niet. Tenminste niet op de manier die de minister voorstelt. Het centrale onderwerp van die werkgroepen is: je krijgt van het departement 88 arbeidsplaatsen voor zo'n gefuseerd orkest. De overheden die met elkaar in gesprek gaan zeggen: dat is te weinig. De minister roept: dat is meer dan genoeg. Anderen roepen weer dat dat niet waar is. Een paar maanden geleden ben ik op de Passeerdersgracht geweest en heb ik met Hans Boswinkel over dit onderwerp gesproken. Hij zegt ook, dat het niet verantwoord is dat er zo ondoelmatig over wordt gesproken. Ik vind, dat je een landelijke werkgroep in moet stellen waar het ministerie van WVC in participeert, het IPO, de VNG en de kunstenaarsorganisaties. En laten die nou met mekaar zeggen hoe het schema van diensten en taken van orkestleden eruit ziet. Als je dat hebt opgesteld, dan weet je of je met die 88 man wel of niet uit de voeten kan. Ik vind wel dat er iets moet gebeuren. Het is nu een redelijk rommelig geheel. Variërend van mensen die alle tijd aan het orkest besteden, tot mensen die een volledige orkestbaan hebben en daarnaast ook nog directeur van een muziekschool zijn. Daarmee houd je arbeidsplaatsen bezet van mensen die óók op die plek zouden kunnen zitten.'

Ander model

De reden dat het door Hoekstra bepleite overleg wel voor het terrein van het sociaal-cultureel werk bestaat, heeft rechtstreeks te maken met het feit dat hiervoor de rijksbijdrageregeling is ingesteld, die in zo'n overleg voorzorg. Binnen welke re-

geling of wet de kunsten gaan vallen, is op dit moment nog niet te voorzien.

Jippe Hoekstra: 'Als de kunsten ongeclausuleerd in de Kaderwet Specifiek Welzijn terecht zouden komen, zonder dat daar een stukje eigen wetgeving bij zit, dan vind ik het onzin om de kunsten daar in onder te brengen. Als je niet bepaalt welke overheidslaag wat gaat doen op het terrein van de kunsten, dan verklaar je daarmee de kunsten vogelvrij. En iedereen zal daar weghalen wat hij aardig en nodig vindt en de rest laat hij volstrekt vallen. Ik denk dat dat de dood voor de kunsten is. Maar als je komt met een wet op de kunsten en die onderschuift in de Kaderwet, dan zie ik wel dat de kunsten mee kunnen doen in het hele verhaal.'

En wat zal er dan in die wet geregeld moeten en kunnen worden?

Jippe Hoekstra: 'Je zal moeten zeggen welke rijksverantwoordelijkheden er zijn, welke provinciale en welke gemeentelijke. Ik heb daar nog niet een volledig beeld van, maar globaal vind ik dat de rijksoverheid zich vooral bezig moet houden met de ontwikkeling van de kunsten. Ze moet de ruimte geven zodat de kunsten zich als wetenschap, als bron van cultuur kunnen ontwikkelen. Een duidelijk voorwaarden-scheppend beleid, waar alle sectoren van kunst hun plaats in hebben. De gemeenten moeten zich op het uitvoerend niveau vooral bezighouden met het realiseren van kunst in relatie tot de publieksgroep. Voorzieningen, zou je kunnen zeggen. Zorgen voor het in stand houden van schouwburgen, en zorgen dat theatergezelschappen daar kunnen optreden. En ze zouden een aanvullend beleid kunnen voeren op het rijk waar het gaat om initiëring of ontwikkeling, maar die primaire verantwoordelijkheid ligt toch bij het rijk.' *Dat ligt natuurlijk anders voor grote gemeenten als Amsterdam e.d. Die zijn toch niet helemaal vergelijkbaar met Wildervank.*

Jippe Hoekstra: 'Amsterdam kan bijvoorbeeld een eigen aanvullend BK-beleid maken. Maar Wildervank zal in de eerste plaats de mogelijkheden niet hebben, ten tweede dat ook psychologisch moeilijk kunnen realiseren. Dat zegt niets over Wildervank, maar iets over de plaats van het bestuur. In een kleine gemeente staat het bestuur heel dicht bij waar het over moet beslissen. Of het is in zijn voortuin, óf het is bij zijn burens. Als je wat kwetsbaarder zaken – en kunst zit barstensvol kwetsbare zaken – overlevert aan de plaatselijke politici dan gaan er heel persoonlijke emoties meespelen.'

'En de provinciale overheid zou vooral een rol moeten spelen waar het gaat om distributie, toegankelijkheid en bereikbaarheid. We hebben hier in de provincie Utrecht een aardig model ontwikkeld voor de uitlening van beeldende kunst. Dat is een provinciale activiteit. We hebben niet gekozen voor een pand in de stad Utrecht waar kunstwerken aan de muren hangen, en waar mensen uit de provincie naar binnen lopen en met iets onder hun arm het pand weer verlaten. Nee, we hebben bewust gekozen voor een ander model. We hebben de provinciale biblio-

theekcentrale (PBC) ingeschakeld, en die verspreid de kunstwerken over de plaatselijke bibliotheken. Daar is dus steeds een voorraadje aanwezig dat regelmatig rouleert. De bibliotheek is een laagdrempelige activiteit, er komen erg veel mensen binnen, en er wordt veel gebruik gemaakt van de uitleenmogelijkheid.'

'En neem nou bijvoorbeeld het orkestbestel. Ik hoorde laatst Han Lammers op de radio zeggen, dat je het orkestgebeuren op nationaal niveau moest houden, want als je dat naar de provincies toebrengt, dan kalft dat af. Maar als je het over orkesten hebt, dan heb je het over het uitvoeren van muziek, het opnieuw levend maken, met je eigen orchestrale opvattingen erbij natuurlijk. De rijksoverheid moet zich vooral bezighouden met ontwikkeling, dus de productie van muziek, het stimuleren van componisten zodat die nieuw werk kunnen aanleveren, en het stimuleren van een zo hoog mogelijke kwaliteit. Maar voor het uitvoeren heb je orkesten nodig die in verschillende regio's zitten, en ik denk dat die regio's dat best zelf kunnen bepalen. Dat is niet afhankelijk van wat de rijksoverheid wil. We zien dat zo'n orkest een rol speelt in de koorbegeleiding en dat het zich steeds meer in educatieve functies gaat ontwikkelen, en in relatie tot kunstzinnige vorming belangrijke dingen gaat doen. Op dat moment heb je als provincie een multi-relatie met een dergelijk orkest. Ik zou de bijdrage die de rijksoverheid nu aan de orkesten geeft, best in het provinciefonds willen zien, bij wijze van spreken, zodat de provincies zelf beslissen wat ze met die orkesten doen. Ik denk echt niet dat Den Haag bang hoeft te zijn dat er dan orkesten verdwijnen.'

Voor orkesten ligt dat misschien zo, maar de angst leeft natuurlijk wel dat er vormen van kunst zijn waarvoor dat niet zo werkt. Waar niets terecht van zou komen als je het aan provincies of gemeenten over zou laten, zonder ze tot een minimum te kunnen verplichten.

Jippe Hoekstra: 'Ik denk dat je via een kunstenwet best kan regelen welke minimale voorzieningen in de regio vorm moeten krijgen. Als het geld via de Kaderwet Specifiek Welzijn naar een lagere overheid toegaat, en je hebt daar een kunstenwet ingebouwd met een aantal garanties, dan moet dat wel uit de plannen blijken voor ze geld krijgen. Als er in een bepaalde regio werkelijk geen behoefte bestaat aan een bepaalde discipline van kunst, dan moet je dat ook niet verplicht opleggen. Maar een aantal basisgaranties en zeker kwaliteitsgaranties kun je best scheppen.'

Levensbehoefte

Wat is nu in uw visie een sociaal-democratisch of socialistisch kunstbeleid?

Jippe Hoekstra: 'Ik denk dat een goed socialistisch cultuurbeleid erop gericht moet zijn, dat de kunsten zich zo breed mogelijk ontwikkelen, waardoor hele brede groepen uit onze samenleving in staat worden gesteld gebruik te maken van een zeer breed en intensief aanbod van de kunsten. Dat betekent, dat je de

toegankelijkheid en bereikbaarheid bevordert zonder de kwalitatieve aspecten van kunsten daarmee aan te tasten. Daarnaast vind ik als socialist dat de kunst, als de kunstenaar dat zelf als zodanig aanvoelt, zijn waardevrijheid moet kunnen laten varen. Als de kunstenaar kiest voor een maatschappelijk relevante benadering, dan vind ik niet dat de politiek of de subsidiegevers dat als criterium mogen gebruiken om iets tegen te houden. Maar het moet ook niet omgekeerd zijn. Je moet daar als subsidiënt geen greep op willen hebben.'

Maar hoe belangrijk vindt u kunst?

Jippe Hoekstra: 'Ik vind kunst nog steeds een van de eerste levensbehoeften. Een levensbehoefte die mensen niet zo vaak als zodanig herkennen, maar naast eten, drinken, werken en huisvesting denk ik dat kunst een hele hoge score heeft. Dat betekent dat je in je prioriteitsafweging betreffende het beschikbaarstellen van middelen daar ook gevolg aan moet geven. Als je kunst ziet als een soort randversiering van onze samenleving – zo van: ik heb wat tijd over, ik heb wat geld over, dus ik kan ook nog wel wat voor de kunst doen – dan denk ik dat je het volstrekt onderwaardeert.'

Het probleem is wel, dat het door de potentiële kiezer niet zo ervaren wordt.

Hoekstra: 'Dat klopt'.

Maar daar hebben we dan misschien kunstzinnige vorming voor om dat in de toekomst op te lossen. Is er eigenlijk onderzoek naar gedaan of dat werkt? Of we over tien jaar een kunstminnend publiek hebben?

Jippe Hoekstra: 'Nee. Maar of het publiek kunstminnend wordt, zal mij een zorg zijn: het moet de mogelijkheid gehad hebben om zelf een mening te kunnen vormen en zo kunstminnend of kunsthatend te worden. Als we naar onze openbare media kijken, het televisiegebeuren, het instrument om iedereen te bereiken, en je ziet hoeveel procent daar aan kunst wordt gedaan. En de echte kunstprogramma's stoten zoveel mensen af. Als er absoluut niets anders op het andere net is, willen de mensen nog wel eens kijken, maar de mensen die je juist met die programma's wilt bereiken draaien de knop om.'

'We hebben net de begrotingsbehandeling afgerond en wel wat verschuivingen in de bestaande situatie aangebracht, maar echte klappen zijn er niet gevallen. De provincie Utrecht is al met het bijstellen van haar begroting begonnen toen het nog niet strikt noodzakelijk was. Drie jaar geleden zijn we er al over aan het stoeien geweest.'

Maar waren er argumenten nodig om die begroting op die manier in stand te hou-

den? Of was het een hamerstuk?

Jippe Hoekstra: 'Er is gelukkig over gediscussieerd, anders is het niet leuk in dit bedrijf. Maar welke argumenten ik gehanteerd heb? Dan moet ik weer terughalen wat ik in het heetst van de strijd steeds geroepen heb.'

Wat vindt u ervan om de kunst als promotion te zien?

Jippe Hoekstra: 'Toerisme heb ik niet in mijn portefeuille, en ik zou het ook niet willen koppelen aan kunsten. Het zal mij worst wezen. Als ik het over de economische activiteit in de provincie heb, en ik zie kunst daar als een economische factor in meedraaien, dan heb ik een andere benadering. Maar als ik die economische factor knoop aan die kwaliteitsfactor, dan krijg ik hele oneigenlijke kinderen.'

In tijden van bezuinigingen wordt er door mensen die kunst een warm hart toedragen natuurlijk vreselijk druk gezocht naar argumenten om op de kunst niet te bezuinigen.

Jippe Hoekstra: 'Dat is toch waanzin. De waanzin ten top, dat we een legitimiteit zoeken voor iets dat heel wezenlijk is. De legitimiteit van eten hoeven we toch ook niet te zoeken? Wij moeten ons niet als verdedigers opstellen. Dan zit je in de foute hoek. We kunnen beter aanvallen.'

**Digna Sinke
Hans Olink**

De faalangst van socialisten bij het voeren van een cultuurbeleid

● Kanttekeningen bij de nieuwe kunstnota van de Partij

Sinds de befaamde rede van Den Uyl bij de uitreiking van de P.C. Hooftprijs aan Remco Campert op 16 juni 1979 in Rotterdam is de discussie over socialisme en cultuurpolitiek in en rondom de Partij van de Arbeid op gang gebleven. De Rotterdamse Kunststichting organiseerde samen met de Boekmanstichting, sociaal-wetenschappelijk studie- en voorlichtingscentrum over kunst en cultuur, een symposium en een openbaar debat over kunstpolitiek in november 1979 en maart 1980. Het tijdschrift 'De Revisor' en de Boekmanstichting redigeerden een schriftelijke discussie over cultuurpolitiek onder de titel 'De kunst en het geld' in de jaargangen 1980 en 1981 van 'De Revisor' (gebundeld als publicatie van de Boekmanstichting). In november 1981 verzorgde de Boekmanstichting een werkgroep over cultuurpolitiek op het congres over sociaal-democratie van de Universiteit van Amsterdam. De daar gehouden lezingen zijn onder de titel 'Sociaal-democratie en cultuurpolitiek' ook uitgegeven door deze stichting. Als voorloper laatst bijdrage aan deze discussie verscheen onlangs een publicatie van de Wiardi Beckmanstichting, het wetenschappelijk bureau van de PvdA. Yvonne van Baarle, tot voor kort medewerkster van de WBS en thans secretaris van de Raad voor de Kunst, schreef dit WBS-cahier, getiteld 'De kunst van het socialisme'.

Op 23 oktober organiseert de Wiardi Beckmanstichting een conferentie over socialisme en cultuurpolitiek in het gebouw van de Boekmanstichting in Amsterdam.

Jan Rogier

Bij wijze van nadere toelichting op zijn geruchtmakende rede over socialisme en kunst, ter ere van Remco Campert in Rotterdam gehouden, schreef Joop den Uyl in *de Volkskrant* van 30 juni 1979: 'Socialistische cultuurpolitiek heeft een gezicht gekregen in situaties, waarin de adem van maatschappelijke veranderingen mensen aanraakte.' En even daarvoor: 'Het kenmerk van een socialistische cultuurpolitiek is dat zij een geoefend oog heeft voor de samenhang tussen beide (cultuur en politiek — jr); omdat zij van huis uit een zintuig heeft ontwikkeld voor de maatschappelijke verworteling van cultuur en kunstbeoefening.' Daar heb ik destijds in *Vrij Nederland* op geantwoord: 'Dat zintuig is dan kennelijk aan een fondsbrilletje toe, want van een bezinning op de cultuurpolitiek is in de Partij van de Arbeid sinds lang geen sprake meer, al schijnt de Wiardi Beckmanstichting van plan te zijn er eind volgend jaar een nota aan te wijden.' Die nota ligt er nu en het is een nogal gecompliceerd fondsbrilletje geworden.

Zowel de schrijfster van deze nota, Yvonne van Baarle, als de directeur van de Wiardi Beckmanstichting, de socialist J.Th.J. van den Berg, die er een 'woord vooraf' in schreef, gaan nu uit van het ontbreken van een eigen cultuurpolitiek concept in de Partij van de Arbeid en van de noodzaak 'het denken over kunst en cultuur van de grond af aan opnieuw te beginnen' (Van den Berg). Dat is al heel wat, drie jaar na de grootspraak van de partijleider, die niet schroomde in een interview in de *Haagse Post* uit te roepen: 'Ik word geweldig kwaad als ik uitspraken tegenkom in de trant van: "die socialisten hebben geen samenvattend kunstbeleid." Ik vind dat de PvdA de enige stroming in Nederland is die consequent hardnekkig bezig is geweest met het toegankelijk maken van de cultuur voor het volk.' Het nieuwe realisme heeft nu blijkbaar ook toegeslagen in deze beleidssector van de sociaal-democratie.

Toch is dat 'van de grond af aan opnieuw beginnen' ook niet precies wat in het boekje van Yvonne van Baarle wordt bepleit. Weliswaar eindigt zij haar uitvoerige historische overzicht met de kernachtige uitspraak dat de in het verleden geformuleerde en toegepaste doelstellingen en middelen van kunstbeleid 'weinig houvast (bieden) voor de formulering van een eigen socialistisch kunstbeleid', toch sluit zij in haar theoretische slothoofdstuk nauw aan bij de sociaal-kritische benadering van kunst, die onder sociaal-democraten in Nederland meestentijds gehuldigd werd. Overduidelijk is die stellingname overigens niet en dat wordt voorgesteld als opzettelijk om de discussie over het te voeren socialistische kunstbeleid aan te zwengelen en niet bij voorbaat in te perken.

Ik ben zo vrij om te veronderstellen dat dit een te fraaie voorstelling van zaken is en ik denk dat de werkgroep cultuurpolitiek die de WBS in 1976 in het leven heeft geroepen niet tot eensluidende conclusies en aanbevelingen heeft kunnen komen. Het werkstuk dat ten slotte uit de bus is gerold komt voor verantwoordelijkheid van Yvonne van Baarle die, aanvankelijk staflid van de WBS, aan de werkgroep als secretaris was verbonden. De werkgroep zelf wordt op het titelblad weliswaar in tweede instantie vermeld, maar uit niets blijkt dat dit het officiële eindrapport van de werkgroep is. Wie enig zicht heeft op de pluriformiteit binnen de sociaal-democratische gelederen herkent in deze discussienota geluiden van de voorzitter, Jan Kassles, van de filosoof Joop Doorman, de kamerleden Aad Kostou en Joop Voogd en de partijbestuurder en politieke theoreticus Bart Tromp. Het valt niet mee om uit dit bonte gezelschap een communis opinio ten aanzien van socialisme, laat staan socialistische cultuurpolitiek te destilleren.

Tegen deze achtergrond is vooral het laatste hoofdstuk van de nota, waarin vier modellen van kunstbeleid worden gepresenteerd en ter discussie gesteld, als een weergave en een inventarisatie te beschouwen van de zienswijzen die binnen een sociaal-democratische partij blijkbaar vreedzaam naast elkaar en door elkaar kunnen bestaan. Maar vóór ik op die modellen inga, wil ik wijzen op twee omstandigheden die de lezing van deze nota tot een moeizame aangelegenheid maken. Nergens wordt duidelijk gemaakt of het betoog gericht is op het formuleren van een sociaal-democratische kunst- en cultuurpolitiek, een partijstandpunt dus, of op een omschrijving van het door de Nederlandse overheid te voeren kunst- en cultuurbeleid. Het lijkt erop of de schrijfster niet beseft dat tussen die beide in een parlementaire democratie met coalitiekabinetten een fundamenteel verschil bestaat. Ook de begrippen 'politiek' en 'beleid' worden steeds door elkaar gebruikt.

En mijn tweede — aansluitende — bezwaar tegen de opzet van het betoog is dat Yvonne van Baarle weliswaar begint met de behoefte aan een cultuurpolitiek standpunt van sociaal-democraten, maar gaandeweg dat uitgangspunt verlaat en vanuit het niets een aantal modellen van legitimering van (kunst)beleid uit haar hoed of die van Doorman tovert. Nu geef ik direct toe dat de sociaal-democratie als politieke filosofie niet bestaat of althans zijn wortels heeft in vele richtingen en bodems, maar dat wil nog niet zeggen dat we vandaag met onze discussie vanuit het nulpunt vertrekken. Er is een historie — die ook terecht behandeld wordt in deze nota — van het socialisme in Nederland en er zijn ideologische en filosofische uitgangspunten en ontwikkelingen. Daarop moet worden voortgebouwd, die moeten gecorrigeerd worden of gerestaureerd. Op die fundamenten kan ook nieuwbouw plaatsvinden. Het gaat echter niet om een partij en een beweging die van voren af aan kan of mag beginnen. Het gaat niet om D'66. Yvonne van Baarle weet dat ook best en dat blijkt ook uit haar nota, maar het theoretische gedeelte van haar betoog sluit niet logisch aan op de historische verhandeling en de analyse van de huidige praktische behoeften in de kunstsector.

Historisch verhaal

Het meest boelende en bevredigende gedeelte van het boek is het historische verhaal in het tweede hoofdstuk. Daarin wordt terecht zelfs een aanvulling gegeven op het historische exposé in het proefschrift van de sociaal-democratische wethouder van Kunstzaken van Amsterdam, dr. E. Boekman, uit 1939 over *Overheid en Kunst in Nederland*. Boekman, politicus, sociograaf en statisticus, had te weinig oog voor de bemoeienissen van overheden, inclusief vorsten, vóór het tijdperk van de parlementaire democratie.

De kunst van het socialisme heet dit WBS-cahier, een aardige en misschien wel aansprekende titel, maar ook een vlag die de lading niet dekt, want over socialistische kunst gaat het slechts op een paar pagina's, namelijk daar waar aandacht wordt besteed aan de monumentale en toegepaste kunst van Richard Roland Holst, Berlage, Zijl en de Amsterdamse-Schoolarchitecten, gemeenschapskunstenaars die zelf geen proletariërs waren, maar zich verbonden voelden met de idealen van het socialisme. Rond de eeuwwisseling werd een bewuste poging gedaan om een eigen socialistische stijl en kunstrichting ingang te doen vinden. Die poging heeft wel interessante kunstwerken opgeleverd, van literatuur tot bouwkunst, maar geen eigen stijl.

Ook later zijn nog wel pogingen in het werk gesteld om zo iets als socialistische kunst te produceren. In 1930 is zelfs in het Stedelijk Museum te Amsterdam een internationale tentoonstelling gehouden onder de noemer *Socialistische kunst heden*. Die tentoonstelling was georganiseerd door de Socialistische kunstenaarskring. Die kring had kennelijk de pretentie te weten wat socialistische kunst was, maar een korte blik in de catalogus van de tentoonstelling leert ons in elk geval dat de exposanten een zeer heterogeen gezelschap vormden, althans zeker naar stijl en artistieke richting.

Yvonne van Baarle besteedt aan deze pogingen geen aandacht. Wel gaat ze vrij uitvoerig en kritisch in op het kunstzinnige klimaat in de socialistische jeugdbeweging van vóór 1940, de AJC. Die AJC was sterk Duitsgericht en na de ineerstorting van 1933 vooral geïnspireerd door de geschriften van Hendrik de Man. Yvonne van Baarle spreekt van de 'ethische gerichtheid' van de AJC-leiding, speciaal van Koos Vorrink. Ik zou het wat zwaarder willen aanzetten en het een niet-godsdiensstige, maar wel religieuze gerichtheid willen noemen. De natuur, het socialisme, de gemeenschap werden aanbeden, compleet met religieuze symboliek en ascese, met verbod van ontaarde bezigheden als fietsen, bioscoopbezoek, roken, drinken, dansen (wel volksdansen) en jazz. Kunst had in de AJC voornamelijk een pedagogische functie: opvoeding tot saamhorigheid en gemeenschapsgevoel. Terecht wijst Van Baarle daarbij op de conservatieve kant van de kunstwaardering, waarin geen plaats was voor de stromingen van de eigen tijd: dada, kubisme, fauvisme, surrealisme vonden geen bewonderaars onder de socialistische jeugd. Binnen de SDAP is door 'vrijzinnigen' als Bongers en Boekman al geprotesteerd tegen deze culturele bevoogding en dit opleggen van een levenspatroon.

Na de Tweede Wereldoorlog zijn in de Partij van de Arbeid de twee opkomende richtingen uit de jaren dertig, die van Vorrink en zijn AJC en die van Banning en het religieuze-socialisme, in één bedding terecht gekomen. De cultuurpolitiek van de jonge PvdA, Banning, Van der Leeuw, Brugmans, Idenburg waren volksopvoeders, propagandisten voor het mooie, verhevene en ze-

delijk hoogstaande. Zij waren bovendien fervente bestrijders van modernisme en nihilisme. De bedding van deze cultuurpolitiek is echter spoedig daarna drooggevalven bij gebrek aan respons, zeker ten aanzien van de kunstspreiding. Er werden in de PvdA geen cultuurpolitieke discussies meer gevoerd, behalve eventjes door Nieuw Links, dat een boekje over cultuurpolitiek deed verschijnen onder de titel *De meeste mensen willen meer*, waaraan terecht een nog korter leven beschoren was dan aan die hele beweging tot vernieuwing van de partij, die Nieuw Links pretendeerde te zijn.

Het politieke debat over kunst- en cultuurpolitiek is weer hervat naar aanleiding van de overrompelende cultuur- en gezagskritiek van Provo's en Kabouters, de studentenopstand, *Fluxus*, de Acties Toota tegen het repertoire-toneel en Notenkraaker tegen het gevestigde orkestwezen en de bezetting van de Nachtwachtzaal in het Rijksmuseum door beeldende kunstenaars.

Een aantal van deze verschijnselen en gebeurtenissen uit die periode 1965 tot 1970 vermeldt Van Baarle, maar zij verzuimt het opmerkelijke feit te constateren dat de Partij van de Arbeid met dit alles weinig of niets te maken had en er pas achteraf op kon reageren. De sociaal-democraten vertegenwoordigden bij uitstek de vooral door hun toedoen gevestigde maatschappij, de van de wieg tot het graf verzekerende verzorgingsstaat. Kleine linkse partijen zochten wel aansluiting bij het jongeren- en kunstenaarsprotest, maar vat kregen ook zij er nauwelijks op. Het was een buitenparlementaire en buiten de politieke partijen opererende beweging, waar ook de sociaal-democratie geen antwoord op had. Voor alles wat daarna gekomen

is, van de krakers en de vrouwenbeweging tot de massale vredesmarsen geldt hetzelfde. Op het vlak van de cultuurpolitiek moet nuchter geconstateerd worden dat de Partij van de Arbeid geen voorttrekkende rol meer speelt en zelfs de indruk wekt er geen raad mee te weten. Voor de vakbeweging geldt dit in nog sterkere mate. Het kader van partij en vakbeweging is vervreemd van de problematiek van de klasse die zij voorgeeft te vertegenwoordigen. En niet alleen vervreemd omdat dat kader en de bestuurders zelf grotendeels tot een andere klasse, die van de intellectuelen, behoort met andere economische belangen, maar vooral omdat kaderfunctionarissen en politici, overspoeld met werk, zich geen voorstelling kunnen maken van het leven en de problemen van de miljoenen werklozen, uitkeringstrekkers en gepensioneerden.

Die problematiek zou centraal moeten staan in de discussie over cultuurpolitiek. In Frankrijk houden socialisten en communisten zich op deze wijze met cultuurpolitiek bezig en zij trekken daar nu in de regering van president Mitterand vergaande consequenties uit. Augustin Girard, hoofd van de afdeling studie- en onderzoek van het ministerie van Cultuur in Parijs, heeft daar op het onlangs in Maastricht gehouden internationale congres over economie en cultuur, een boeiend verslag over uitgebracht.

In een interview naar aanleiding van zijn inleiding in Maastricht zei hij: 'Het ziet ernaaruit dat we in de toekomst permanent met een groot aantal werklozen zitten en daar zullen we toch iets voor moeten doen. We willen bij voorbeeld proberen die mensen te verzoeven met de techniek. Er komen daarom een aantal kleinere en een groot museum voor wetenschap en techniek. We gaan bovendien meer aandacht besteden aan tentoonstellingen over industriële architectuur en de cultuur van de arbeidersbeweging. Verder zijn er ook subsidies voor experimenten met video- en met computerspeltjes.'

Paradijs

De interviewer van *NRC Handelsblad* liet duidelijk merken dat hij voor zo iets geen enkele waardering had en het niet als een positieve bijdrage tot het cultuurbeleid van de overheid zag; zo zullen veel deelnemers aan het congres er ook wel over gedacht hebben, want de meeste mensen die zich beroepshalve of in de politiek met cultuurbeleid bezig houden, gaan als vanzelfsprekend uit van de verhevenheid van de overgeleverde en klassieke kunst en van de noodzaak dat juist dat cultuurgoed gespreid moet worden. Lukt dat niet — en het lukt niet, dat is duidelijk aantoonbaar — dan moet de massa daartoe worden opgevoed en met zachte hand binnengeleid in het paradijs van de cultuur. Althans dat was tot voor kort de overheersende mening onder sociaal-democraten. Thans zijn er vele varianten, van de keuze voor maatschappelijke relevantie van de kunst, het inleveren van oude voor het mogelijk maken van nieuwe kunstvormen tot het profijtbeginsei. Girard kiest voor alle drie een beetje maar trekt er veel verdergaande consequenties uit, die ook nog meer geld kosten. En dat geld heeft de Franse minister van Cultuur, Jack Lang, ook ter beschikking gekregen. Bij het voortdurend teruglopend bezoek aan concertzalen en schouwburgen vindt hij het dwaas daar steeds meer geld in te pompen. Geld dat alleen maar ten goede komt aan de rijken die naar die voorstellingen gaan. Veel beter is het, vindt Girard, het geld te besteden aan kwalitatieve verbetering van het aanbod van de culturele industrie, een sector die door de cultuurbeleidsmakers tot nu toe verwaarloosd is. Het bereik van op videobanden opgenomen voorstellingen en performances van hoge kwaliteit is veel groter dan in het theater. Voor de platenindustrie geldt hetzelfde ten opzichte van live-uitvoeringen in concertzalen. Een dergelijke heroriëntering van het cultuurbeleid van de overheid heeft echter zware conse-

quenties, die met grote zorgvuldigheid overwogen moeten worden. Knelpunten zijn bij voorbeeld dat de culturele industrie multinationalaal is en multicultureel en dat die industrie gericht is op sterrenproductie.

Uitgangspunt voor Girard blijft echter dat de cultuurpolitiek van de overheid onderdeel is van een sociale politiek, gericht op het bereiken van degenen die tot nu toe niet of onvoldoende konden deelnemen aan uitingen van cultuur, zoals de leerplichtwet van 1900 erop gericht was alle kinderen tenminste alfabeet te maken. Dat laatste vinden

wij nu vanzelfsprekend. Gaat het over kunst, dan is het besef van de noodzakelijkheid van opvoeding tot zien nog niet voor de hand liggend. Wie dat bepleit en er ook nog het begrip positieve discriminatie aan verbindt wordt al gauw als cultuuriran voorgesteld, alsof opvoeden tot zien hetzelfde is als voorschrijven wat er te zien is. De vormen van cultuurspreiding die Girard aangaf hebben met het opleggen van een overgeleverd of gevestigd cultuurpatroon al heel weinig te maken. Wat Girard bepleit is ook een vorm van sturing en bijstelling van produktie en consumptie van cultuurgoederen, maar hij doet het daar waar in de praktijk allang het zwaartepunt van de spreiding ligt, namelijk bij de culturele industrie.

Yvonne van Baarle signaleert de commerciële produktie en consumptie ook, maar benadert deze veel negatiever en tegelijk passiever dan Girard, ofschoon zij wel de immobiliteit en faalangst van socialisten signaleert in het voeren van een cultuurbeleid. Zij is echter sterk beïnvloed door het cultuurpessimisme van de Amerikaanse filosoof Hannah Arendt en de Amerikaanse historicus Barbara Tuchman. Met name ten aanzien van de laatste, die het in de *Volkskrant* vertaalde artikel *De Klad in de kwaliteit* schreef, geldt dat kwaliteitsnormen hanteert die ontleend zijn aan puur negentiende-eeuwse culturele preferenties en volledig voorbijgaan aan industriële en gemechaniseerde vormen van cultuurproduktie, laat staan dat zij oog heeft voor de hoge kwaliteit en het massale bereik van de nieuwste elektronische media. Yvonne van Baarle heeft het ook laatdunkend over het vluchtig gebruik van chips-gerichte nieuwigheden, waarmee zij weer vervalt in wat zij zelf de AJC uit de vooroorlogse tijd verwijt: geen oog voor de nieuwe stromingen en afkeer van nieuwigheden als bioscoop en dancing.

Yvonne van Baarle wil dat de gedragspatronen van de cultuurconsumenten gewijzigd worden. Socialistten, zegt zij, moeten blijven geloven in de veranderbaarheid van de mens. Fatalisme kan niet 'de houding van een socialist zijn'. Zij geeft dus de moed nog niet op, maar ik denk dat ze het in een verkeerde richting zoekt. De machines moeten niet stukgeslagen maar anders gebruikt worden. Walter Benjamin heeft de socialisten al in 1936 voorgehouden dat wij leven in het tijdperk van de technische reproduceerbaarheid en dat dat ook voor de kunst geldt. Een halve eeuw later is tot de meeste cultuurpolitici nog niet doorgedrongen dat zij optimaal gebruik moeten maken van de modernste middelen van communicatie.

Woordkeus

In haar slothoofdstuk heeft Yvonne van Baarle vier filosofische modellen ter legitimering van een kunstbeleid schematisch uiteengezet. Zij doet dat zogenaamd neutraal, maar haar woordkeus verraadt haar voorkeur. Die gaat uit naar de kantiaanse kritisch-rationalistische benadering van menselijk gedrag. Het is een niet onsympa- tleke keuze, ofschoon daarbij gezegd

moet worden dat ook religieus-socialisten à la Banning in hun Aufklärungs- en opvoedingsidealen geïnspireerd werden door Kant. De theorie kan mool zijn en de verbale tolerantie groot, maar doorslaggevend zijn de morele opvattingen die ten grondslag liggen aan dat Aufklärungs-ideaal. En van die morele uitgangspunten maakt zij zich af door ze onherleidbaar te noemen. Mij dunk dat het juist zaak is te trachten die morele vooronderstellingen of doelstellingen zoveel mogelijk te herleiden en eventueel te ontmaskeren. Want het is wel heel mooi tolerantie en pluriformiteit te bepleiten — de schets van dit 'kritisch-rationalistisch model' staat er bol van en de les van Kant wordt overgenomen: denk onbevooroordeeld, denk onbekrompen en denk logisch — maar in de praktijk van beleid maken gaat het nu juist om die eigen morele oordelen. Dit model staat te midden van andere modellen: het absolutisme met universele waarden, het empirisch-realisme met objectief kenbare waarden en het darwinisme met de subjectieve strijd die de sterkste waarde doet overwinnen. Je kunt dat politiek gemakkelijk invullen met een verwijzing naar de absolutistische cultuurpolitiek in Sovjet-Rusland of nazi-Duitsland en voor het darwinisme naar een samenleving waar de overheid zich onthoudt van bemoeienis met de kunsten, zoals in grote lijnen de Amerikaanse samenleving. Op een zo goedkope manier maakt Yvonne van Baarle er zich niet vanaf, maar vooral bij het absolutistische model wekt ze die suggestie wel. En in elk geval is het poneren van de beide extremen in dit verband overbodig, want in die extreme vorm zullen ze binnen de Partij van de Arbeid niet verdedigd worden, wat niet zeggen wil dat ze in de praktijk van het dagelijkse beleid ook niet voorkomen. Het debat over de Cobra-collectie in Schiedam is in dit opzicht significant.

Maar wat mij vooral zo stoort in dergelijke theoretische uiteenzettingen is dat er in de praktijk zo weinig mee te beginnen valt. Ook met het model dat de voorkeur heeft van de auteur, want die tolerante en die ruimdenkende sociaal-democraten, brengen die ook begrip op voor de intolerantie en het absolutisme van anderen? Is pluriformiteit aanvaard en andere opvattingen respecteren ooit iets anders dan samen voorkomen dat we met elkaar op de vuist gaan? Dikwijls weten trouwens degenen die het hardst om tolerantie en ruimdenkendheid roepen het best wat goed is voor anderen. En zij belijden ook nog, zoals bij voorbeeld Yvonne van Baarle, dat zij de mensen willen bewegen tot verandering van hun cultuurpatroon. Dat zeiden Vor-rink, Banning, Van der Leeuw, Brugmans en andere kopstukken van de jonge Partij van de Arbeid in 1945 ook al. Daarom houd ik het liever op het citaat van Céline waarmee — 'o ironie' zegt ze er zelf bij — ook Yvonne van Baarle eindigt: 'Er wordt abstract geluld. Het abstracte is niet moeilijk. Het is een toevlucht voor alle luiwammes. Als je niet werkt, zit je vol algemene en edele ideeën. Wat veel moeilijker is, is de verwerkelijking van het abstracte in het concrete.'